

PRAKTIJKGERICHT ONDERZOEK MASTER EDUCATIONAL NEEDS

Viering op een school met neutraal onderwijs

Leonie Mooren
studentnummer: 2002320
begeleidster: Caty Counotte
augustus 2018 - Fontys OSO Eindhoven

Samenvatting

Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van de (Master)opleiding Educational Needs. Het onderzoek richt zich op het ontwerp van een viering binnen een klas op een neutrale school. Hierbij staan afstemming op de identiteit van de leerling en ouders en rekening houden met hun levensbeschouwelijke achtergrond centraal. Aanleiding van dit onderzoek is de wens voor een viering waaraan alle leerlingen uit de groep kunnen deelnemen. Hieruit is de volgende hoofdvraag ontstaan:

“Hoe kunnen we met alle leerlingen van groep 4 tot een viering komen waarbij elementen van de eigen identiteit van leerlingen en ouders tot uitdrukking komen en geen met de eigen identiteit onverenigbare elementen aanwezig zijn?” De meeste tijd is besteed aan het verhelderen van (deel-)vragen en het nader verkennen van wat en waar de belangen liggen. Literatuuronderzoek omtrent dit onderwerp heeft mij inzicht gegeven in de relevantie van begrippen als cultuur, identiteit, viering en ouderbetrokkenheid. Vervolgens is er via interviews met ouders, directie en (een focusgroep van) leerlingen gevraagd naar de behoeften van hen. De resultaten van het literatuuronderzoek en de interviews zijn verwerkt in het ontwerp van een ‘nieuwe’ viering. Er is afgestemd op de behoeften van de betrokkenen. Uit het onderzoek komt mede naar voren dat vieren mogelijk is geworden wanneer de viering niet afkomstig is vanuit één bepaalde geloofsovertuiging. De school kan met respect voor de verschillende wereldgodsdiensten en de daarbij behorende tradities tot vieren komen zonder de neutraliteit te schenden. Het effect van de wijze van vieren heeft gezorgd voor verbondenheid en saamhorigheid tussen leerlingen, zoals Kersten (1998) en Ten Berge (2012) aangeven. Het heeft gezorgd voor betrokkenheid van ouders en zij zijn op zoek gegaan naar gemeenschappelijke waarden in levensbeschouwelijke achtergronden van andere ouders. Alle leerlingen hebben mogen deelnemen aan de viering en elkaars cultuur en identiteit worden met respect (h)erkend.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	1
Inhoudsopgave	2
Hoofdstuk 1: Probleemanalyse	4
1.1 Inleiding.....	4
1.2 Probleemanalyse	4
1.3 Probleem- en doelstelling van het onderzoek	4
1.3.1 Probleemstelling.....	5
1.3.2 Doelstelling	5
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader, onderzoeksvraag en deelvragen	6
2.1 Inleiding.....	6
2.2 Cultuur en identiteit.....	6
2.3 Het belang van deelname aan een viering van leerlingen met een migratieachtergrond	6
2.4 De betrokkenheid van ouders bij een viering.....	7
2.5 Het belang van samen vieren.....	7
2.6 Identiteit van de school en vieringen	8
2.7 Onderzoeksvraag.....	9
Hoofdvraag.....	9
Deelvragen.....	9
Hoofdstuk 3: Opzet van het onderzoek	10
Triangulatie, betrouwbaarheid, validiteit en ethiek.....	10
3.1 Respondenten	11
3.1.1 Ouders.....	11
3.1.2 Leerlingen	12
3.1.3 Directie.....	12
3.2 Literatuuronderzoek.....	13
3.3 Interview.....	14
3.3.1 Respondenten	14
3.3.2 Focusgroep	15
3.4 Raadpleging directie.....	16
Hoofdstuk 4: Data-analyse en resultaten.....	17
4.2 Literatuuronderzoek:.....	17
4.2 Respondenten en focusgroep	18
4.3 Raadpleging directie/deskundigen	22
Hoofdstuk 5: Ontwerpen en innoveren.....	24

5.1	Ontwerpen: prototype.....	24
5.2	Prototype voorleggen aan focusgroep en deskundigen en aanpassen.....	26
Hoofdstuk 6: Conclusies en discussies		29
6.1	Conclusies.....	29
6.1.1	Beantwoording deelvragen:	29
6.1.2	Beantwoording onderzoeksvraag:.....	29
6.2	Discussies	30
Literatuurlijst.....		31
Bijlagen		33
Bijlage 1: Acculturatiestrategie.....		34
Bijlage 2: Mail ouders; verzoek tot deelname aan interview.....		35
Bijlage 3: Literatuuronderzoek		36
Bijlage 4: Interviewschema.....		39
Bijlage 5: Interview (1) ouders.....		40
Bijlage 6: Interview (2) ouders.....		44
Bijlage 7: Interview (3) ouders.....		48
Bijlage 8: Interview leerlingen.....		52
Bijlage 9: Interview directie.....		55
Bijlage 10: Stappenplan viering		58
Bijlage 11: Aankondiging viering		59
Bijlage 12: Feedback focusgroep (1) op ontwerp		60
Bijlage 13: Informatie ouders omtrent viering.....		63
Bijlage 14: Feedback focusgroep (2) op uitvoering		64

Hoofdstuk 1: Probleemanalyse

1.1 Inleiding

Vanaf 2005 werk ik als leerkracht in het basisonderwijs. De school waarbinnen ik sinds twee jaar werkzaam ben, biedt algemeen bijzonder onderwijs met neutrale identiteit. De school is in vergelijking met de andere scholen binnen de onderwijsstichting uniek vanwege de bijzondere ligging in de wijk, de neutrale identiteit en de diversiteit aan leerlingen. Het onderwijs dat gegeven wordt is niet gebonden aan een geloofsovertuiging of levensbeschouwing en heeft geen onderwijskundige grondslag.

1.2 Probleemanalyse

De aanleiding voor mijn onderzoek is de afgelopen kerstviering in mijn groep 4. Vanwege bepaalde geloofsovertuigingen heeft een viertal leerlingen dit niet meegevierd. De school(leiding) heeft zoals ieder jaar, verlof gegeven aan de betreffende leerlingen om niet deel te hoeven nemen aan de viering. De overige leerlingen van de groep geven tijdens de viering aan de afwezige leerlingen te missen. Ze willen de viering graag als een complete groep vieren. Ook in de andere groepen van de school zijn leerlingen afwezig tijdens de kerstviering vanwege hun levensbeschouwelijke achtergrond. Afwezigheid van leerlingen en het niet verkleed naar school komen zien we o.a. ook terug in de viering van carnaval. Daarnaast vieren de leerlingen met een andere geloofsovertuiging dan het christelijke geloof, het Sinterklaasfeest en hun eigen verjaardag niet actief mee. De vieringen op mijn school, vakanties en vrije dagen zijn gebaseerd op de christelijke, nationale feestdagen zoals die ook gelden voor de rest van de Nederlandse basisscholen. De school maakt er vanwege haar neutraliteit geen christelijke vieringen van.

Elke viering wordt voorbereid door een werkgroep. Die bestaat uit (autochtone) leerkrachten en ouders. De werkgroep 'kerst' organiseert traditiegetrouw een kerstdiner in alle groepen van de school. Alle ouders krijgen via mail de informatie door van de kerstviering.

De opvatting van de directie van de school is om leerlingen op te leiden voor een maatschappij die aan verandering onderhevig is, waarbij persoonsvorming centraal staat. Leerlingen moeten worden opgeleid tot verantwoordelijke, zelfbewuste personen, altijd anticiperend op ontwikkelingen die in de maatschappij spelen. De school heeft naast een duidelijke visie op de vormgeving van het onderwijs ook een visie op het stimuleren van de identiteitsontwikkeling van een leerling in het kader van burgerschap. En de school refereert aan het wetsvoorstel van 2005 'bevordering actief burgerschap en sociale integratie' dat door de 1e en 2e kamer is aangenomen. 'Democratie', 'participatie' en 'identiteit' worden in SLO (Stichting Leerplan Ontwikkeling) als dé domeinen gezien in de leerlijnen van burgerschap (Bron, 2006). Ik onderschrijf het belang om aandacht te hebben voor de maatschappij. Ik sluit me aan bij de visie van de school, waarin het belangrijk wordt gevonden dat leerlingen zichzelf leren kennen en begrijpen. Dat leerlingen worden opgeleid tot sociaal competente burgers en elkaar leren accepteren om wie ze zijn. Dat leerlingen leren af te stemmen op zichzelf en hun omgeving en zich daartoe leren verhouden.

1.3 Probleem- en doelstelling van het onderzoek

Volgens Kersten (1998) is vieren een pedagogische opdracht voor elke basisschool en hij voegt toe dat schoolvieringen een bijzondere gelegenheid zijn om leerlingen zich aan elkaar te laten zien met andere kwaliteiten dan alleen maar de cognitieve. Van Harten (2007) zegt dat leerlingen in vieringen voelen dat ze deel uitmaken van een groter geheel. Leerlingen ervaren door samen te vieren dat ze een gemeenschap zijn waar iedereen bij hoort. Ze ontwikkelen een gevoel van verbondenheid. Het gevoel van het erbij horen is één van de voorwaarden om een

gevoel van zelfwaardering op te bouwen. Nijenhuis (2007) beschrijft dat het accent bij vieren ligt op de gezamenlijke beleving op ervaringen die je deelt met elkaar. Vieringen markeren de tijden, geven deze extra betekenis en kan het schoolklimaat bevorderen. De school is hierbij geschikt om te vieren, die vormt een gemeenschap.

1.3.1 Probleemstelling

Er ontbreken leerlingen tijdens de vieringen op school vanwege een bepaalde geloofsovertuiging. In mijn klas zijn diverse culturen en identiteiten merkbaar. De wijze waarop ouders en hun kinderen geïntegreerd zijn is verschillend. Enkele leerlingen worden thuisgehouden van bepaalde vieringen omdat die een christelijke grondslag hebben. Directie en teamleden geven aan in hun visie, leerlingen op positieve wijze te willen leren omgaan met de diversiteit van elkaars identiteit. Ik sluit me hierbij aan en zie culturele diversiteit als zeer kansrijk om leerlingen van elkaar te laten leren. Net als Kompels, Van de Berg en Avest (2013) vind ik vieren belangrijk voor de persoonlijke vorming van de leerling. Je kunt de nadruk leggen op ieders identiteit (Kersten, 1998).

Mijn onderzoek is gericht op hoe ik in groep 4 tijdens een viering aandacht kan besteden aan de identiteit van de leerling en rekening kan houden met een multiculturele groep leerlingen. In de schoolgids van mijn werkorganisatie staat het belang beschreven van samenwerking tussen ouders en school en hecht waarde aan een open communicatie tussen beiden. De school houdt ouders op de hoogte van informatie via mail, gesprekken en digitale registratiesystemen waarin ouders kunnen inloggen om de ontwikkeling van hun kind te volgen. Uit gesprek met de directie blijkt dat de school niet kiest voor één bepaalde vorm van ouderbetrokkenheid of ouderparticipatie. De school(leiding) zegt hierover dat de visie hierop nog in ontwikkeling is. De schoolraad en medezeggenschapsraad fungeert als klankbord en gesprekspartner van het team en de directie en deze wordt betrokken in het beleid van de school. De communicatie naar ouders richt zich op het ophelderen van beleid en het vertrouwen daarin op te bouwen. Teamleden zorgen samen met de activiteitencommissie (oudergeleding) voor de coördinatie en organisatie van feesten en vieringen. De gewenste situatie is dat alle leerlingen daarbij aanwezig kunnen zijn.

1.3.2 Doelstelling

Het onderzoek bevat een ontwerpviering waaraan alle leerlingen uit de groep kunnen deelnemen. Dit wordt uitgevoerd door af te stemmen op de identiteit van de leerling en ouders en rekening te houden met hun levensbeschouwelijke achtergrond.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader, onderzoeksvraag en deelvragen

2.1 Inleiding

Dit theoretisch kader heeft als doel theorie en inzicht te geven in de probleemsituatie. Waarom is het geen oplossing om leerlingen vanwege een andere cultuur en geloofsovertuiging thuis te laten tijdens een kerstviering? De cultuur en identiteit van de leerling speelt mee voor de vraag of ze wel of niet naar een viering komen. Wat hebben cultuur en identiteit met elkaar te maken? En wat is de rol van ouders? In paragraaf 2.2 wordt gezocht naar wat cultuur met identiteit heeft te maken, omdat er op mijn school sprake is van een diversiteit aan culturele achtergronden. In paragraaf 2.3 onderzoek ik wat het belang is van deelname aan een viering (door leerlingen met een migratieachtergrond). Daarna geef ik aan in paragraaf 2.4 hoe er volgens De Vries (2013) ouderbetrokkenheid kan worden gecreëerd en welke posities ouders kunnen innemen in een school. In paragraaf 2.5 wordt het belang van vieren en hoe een goede viering tot stand komt weergegeven. Paragraaf 2.6 bevat theorie op het vieren binnen een neutrale school. Ik besluit dit hoofdstuk met de hoofdvraag en deelvragen in paragraaf 2.7.

2.2 Cultuur en identiteit

Het begrip 'identiteit' zal op onderstaande wijze uit het woordenboek van De Boer (2015) worden gebruikt in dit onderzoek.

Identiteit

1 Gelijkheid: Je identiteit bewijzen, bewijzen dat je de persoon bent voor wie je je uitgeeft.

Volgens Bruin & Van der heide (2007) is er in het algemeen behoefte aan positieve eigen identiteit. Cultuur verschaft het gevoel ergens thuis te zijn, ergens toe te behoren. Cultuur draagt bij tot onze identiteit. Zowel individuen als groepen zijn geneigd hun eigen cultuur tenminste als gelijkwaardig te beschouwen, of liever nog als beter. In de Nederlandse samenleving is de dominante cultuur meestal de cultuur van de autochtone middenklasse. Deze groep beschikt vanwege de dominantie, de mogelijkheid definities te geven aan de eigen identiteit. Het christendom is een verzamelbegrip waarachter een grote diversiteit schuilt. Bruin & Van der Heide (2007) geven aan dat het belangrijk is om oog te hebben voor overeenkomsten en verschil in cultuur, om niet te vervallen tot onjuiste generalisaties en stereotypen. Mensen ontleen deels hun identiteit aan hun cultuur. Juist respect en nieuwsgierigheid tonen naar die cultuur, toont tegelijkertijd respect naar de dragers ervan. Het is belangrijk dat binnen de muren van een school een sociaal klimaat heerst voor iedereen. De school moet dit ook zichtbaar maken.

2.3 Het belang van deelname aan een viering van leerlingen met een migratieachtergrond

Immigratie leidt tot een langdurig proces van interactie tussen immigranten en de ontvangende samenleving. Belangrijkste samenhangende deelprocessen zijn: Integratie en acculturatie.

Integratie: De eigen cultuur wordt behouden en tegelijkertijd wordt er deelgenomen aan de nieuwe cultuur wanneer zij er mee te maken krijgen (Verkuyten, 2010, Berry, 1997)

Acculturatie: Proces waarbij een groep culturele of sociale eigenschappen van een andere groep overneemt (Elderling, 2014).

Eldering (2014) haalt in haar boek Gordon (1964) aan en hij concludeert dat wanneer een etnische groep hun cultuurpatroon in de richting van de dominante cultuur aanpast, dit dan niet betekent dat zij automatisch wordt opgenomen in de sociale structuur van de samenleving. Om te kunnen participeren in de nieuwe samenleving passen migranten meestal de strategie van integratie toe. Het participeren in de nieuwe samenleving is een belangrijke factor om te kunnen integreren. Verkuyten (2010) benoemt de acculturatiestrategie van Berry (1997) (zie bijlage 1). Hij maakt daarbij onderscheid tussen cultuurbehoud en aanpassing. Berry zegt dat integratie leidt tot psychisch welzijn en betere adaptatie.

2.4 De betrokkenheid van ouders bij een viering.

De Vries en Schouten (2013) geven aan in hun handboek *“Ouders in de school”* dat er sprake is van ouderbetrokkenheid als blijkt dat zij zich deels verantwoordelijk voelen voor de ontwikkeling van hun kind op school. Dat zij (emotioneel) betrokken zijn bij de school, de leraar en hun kind. Maar ook belangstelling tonen, voorwaarden scheppen voor het maken van huiswerk en hun kind eventueel daarin begeleiden. Leraren en ouders zijn bepalende factoren in het leven van kinderen. Hierbij is een goede relatie tussen beide factoren dan ook essentieel voor het onderwijs van een kind. Een heldere eenduidige visie omtrent ouderbetrokkenheid is vereist bij het organiseren van activiteiten ter vergroting van deze betrokkenheid.

In de publicatie *“Ouders als partners”* (2010) schrijft men dat de wijze waarop ouders in de praktijk werkelijk betrokken zijn, partners worden, afhangt van de visie en inzet van de school. Ouders en school zijn samen verantwoordelijk voor opvoeding en onderwijs. Betrokkenheid van ouders kan het proces van leerlingen ten goede komen (onderwijspsychologisch motief) en ouderparticipatie kan worden beschouwd als een vorm van democratisering en een middel tot culturele integratie (maatschappelijk motief). De meeste scholen hebben een visie geformuleerd ter bevordering van ouderbetrokkenheid en vrijwel alle scholen hebben beleid met betrekking tot het meebeslissen via de medezeggenschapsraad. Maar verder dan het inschakelen van ouders voor hand- en spandiensten en verstrekken van informatie reikt de invulling van ‘partnerschap’ veelal niet. Feedback, een reactie of mening vragen komt minder vaak voor. Er zijn daarbij ook praktische obstakels bij het organiseren van ouderbetrokkenheid; bij hoger opgeleide ouders de tijdsfactor en bij sommige allochtone ouders de taalbarrière. (Smit, F., Sluiter, R., & Driessen, G., 2006).

In internationaal perspectief kan opvoeding en vorming worden gezien als een gezamenlijke verantwoordelijkheid van ouders en school (Smit e.a., 2006). Ouders maken zich zorgen over de geringe aandacht voor waardenoverdracht, de toenemende diversiteit onder leerlingen en sterke aanbodsturing van het onderwijs, (Smit e.a. 2007). Leraren krijgen te maken met ‘nieuwe’ typen gezinnen en worden door ouders steeds meer beschouwd als medeopvoeders, verzorgers, probleemoplossers en partners (Smit & Driessen, 2002).

2.5 Het belang van samen vieren.

Volgens Kersten (1998) verdiept vieren de waarden- en normenopvoeding. Opvoeding in waarden en normen is een integraal deel van het pedagogisch handelen op iedere basisschool. Ook het vieren rond deze belangrijke waarden en normen is een belangrijke factor in die opvoeding. Op een verhalende en creatieve wijze stelt vieren de waarden en normen aan de orde. Vieren geeft er een extra dimensie aan. Een pedagogische waarde is bijvoorbeeld dat je leerlingen helpt in denken en voelen. Dat mensen niet gelijk zijn, maar wel gelijkwaardig en dezelfde rechten hebben. Daarnaast

geeft Kersten (1998) onder andere aan dat je leerlingen leert respect te hebben voor de eigenheid van een ander. Dat tolerantie en verdraagzaamheid je verder brengt in het leven dan geweld. En dat verdriet uiten en afscheid nemen bij het leven horen. In een vieringsituatie kun je nadruk leggen op ieders identiteit. Leerlingen kun je wijzen op het onderlinge respect en waardering. Met verhalen, symbolen, gebaren en eigen woorden uitspreken kun je vieren dat iedereen bijzonder is. De viering werkt langer door in de herinnering dan een toevallige opmerking om elkaar in elkaars waarde te laten.

Kompels, van de Berg en Avest (2013) vinden vieren belangrijk voor de persoonlijke vorming van de leerling. Ten Berge (2012) zegt dit ook en voegt toe dat vieren de mogelijkheid biedt emoties als blijdschap en verdriet tot uitdrukking te brengen en te delen, maar ook om onzekerheid en angst te boven te komen. Er is de mogelijkheid een relatie te leggen tussen je eigen vragen en ervaringen en die van anderen. De leerlingen raken betrokken bij de realiteit. Ze leren dat je aan gebeurtenissen een verschillende betekenis kunt geven.

Ten Berge (2012) zegt ook dat vieringen rituelen zijn waarin een schoolgemeenschap zijn identiteit en missie uitdrukt.

De pedagogische opdracht van het vieren benoemt Kersten (1998) anders, maar het komt op hetzelfde neer als wat Ten Berge (2012) aangeeft. Ten Berge (2012) zegt dat vieringen plezier geven en een band scheppen die stevigheid biedt. Je leert elkaar kennen op een andere manier. Leerlingen merken dat ze bij een groter geheel horen: klas, school, buurt, dorp, traditie, geloof. Kersten (1998) is van mening dat vieringen bijdragen aan een gevoel van saamhorigheid binnen de school.

Ten Berge (2013) spreekt over het ontwikkelen van de eigen persoonlijkheid van de leerlingen. Ze drukken met creativiteit, expressiviteit en muzikaliteit uit wat er in hen omgaat. Ook vermogens als waarnemen, verbeelden, nadenken, waarderen en veranderen (van mening) worden geprikkeld. Kersten (1998) drukt het uit als creativiteit van de mensen benutten en ontwikkelen. In zijn boek *"Schooltijd vieren"*, geeft hij aanvullend aan dat het vaak ontbreekt aan een gezamenlijk overleg over de pedagogische betekenis van vieren voor de gehele school. Waarin hij waarden en normenopvoeding aanhaalt en als een integraal onderdeel ziet van het pedagogisch handelen op school. Kersten (1998) ziet rituelen als ankerpunten in het leven. Het gangbare ritme van het schoolleven wordt doorbroken.

2.6 Identiteit van de school en vieringen

Kersten (1998) legt in zijn boek uit dat de school respect moet opbrengen voor belangrijke gebruiken en feesten in godsdienstige tradities. Het ligt voor de hand dat er aandacht aan Kerstmis wordt besteed. Waarom zou de aanvang van de Ramadan geen aandacht krijgen in de vorm van een viering?

Zonder neutraliteit te schenden, op een openbare school, kan deze toch tot vieren komen vanuit bepaalde godsdienstige tradities. Het gaat er niet om leerlingen in een bepaalde godsdienst te voeren, maar om ervaringen samen te kunnen delen, die voor bepaalde groepen uit de populatie van de school belangrijk is. Vanuit de discussies rond de kerstviering stelt Kersten (1998) de vraag of je tijdens deze viering aandacht aan het geboorteverhaal van Jezus mag besteden. Of dat je beter vanwege de neutraliteit voor een kerstmannenfeest kan kiezen. Feesten van gelovige oorsprong, die mede het maatschappelijk ritme bepalen, zoals Pasen, Pinksteren en Kerstmis kunnen ook zinvol gevierd worden op een school die van huis uit geen band heeft met een bepaald geloof. Deze feesten zijn niet kerkelijk, maar bevatten leefthema's die ook maatschappelijk relevant zijn. Wanneer een school de keuze maakt voor een open

aannamebeleid, dan zal deze school ook aandacht moeten besteden aan godsdienstige tradities en culturen die voor deze groep leerlingen belangrijk zijn. Leerlingen in contact brengen met elkaars cultuur en godsdienst is geen gevaar, maar kan erg verrijkend zijn.

2.7 Onderzoeksvraag

Vanuit de probleemstelling en de doelstelling om in mijn klas gezamenlijk te vieren, ben ik tot de volgende hoofdvraag gekomen:

Hoofdvraag

“Hoe kunnen we met alle leerlingen van groep 4 tot een viering komen waarbij elementen van de eigen identiteit van leerlingen en ouders tot uitdrukking komen en geen met de eigen identiteit onverenigbare elementen aanwezig zijn?”

Deelvragen

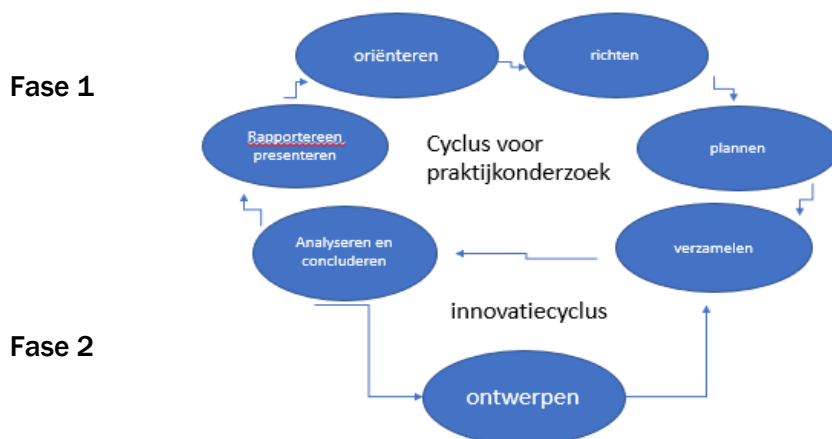
1. Welke elementen van de eigen identiteit willen de ouders graag terugzien in een viering voor de leerlingen?
2. Welke elementen zijn voor ouders onverenigbaar in de viering?
3. Welke elementen van de eigen identiteit willen de leerlingen graag terugzien in een viering?
4. Welke elementen zijn voor leerlingen onverenigbaar in de viering?

Hoofdstuk 3: Opzet van het onderzoek

In dit hoofdstuk wordt de opzet van het praktijkonderzoek beschreven aan de hand van onderzoeksmethode en de instrumenten.

In dit kwalitatief ontwerponderzoek streef ik ernaar om vanuit de huidige aanpak rondom vieren te komen tot een aanpak waarin ieders identiteit tot uitdrukking mag komen. Deze onderzoekssituatie is het best passend binnen het kritisch-emancipatorische paradigma. Er wordt aandacht besteed aan een praktisch probleem in een culturele context, waarbij ik mensen help een stem te geven en zorg voor vernieuwing door empowerment van de betrokkenen. De resultaten worden weergegeven in woorden en geven inzicht in ervaringen en betekenissen. Deze manier van onderzoek biedt mij de mogelijkheid de leeromgeving te innoveren. De Lange, Schuman, Montesano & Montessori halen Andriessen (2011) aan om aan te geven dat een ontwerponderzoek uit twee fasen bestaat.

Fase 1 richt op het begrijpen en een compleet beeld te krijgen vanuit het perspectief van de betrokkenen, om zo tot richtlijnen te komen voor de ontwerpeisen voor een viering. Fase 2 richt zich op implementatie en ontwikkeling van de viering. Ik hanteer de onderzoekscyclus van Van der Donk & Van Lanen (2016) en maak gebruik van onderstaand schema (De Lange, Schuman, Montesano & Montessori, 2016).

Triangulatie, betrouwbaarheid, validiteit en ethiek

Met hulp van theorie/literatuur, critical friends en begeleidsters zal ik mijn onderzoek zo valide en betrouwbaar mogelijk maken. Meet ik wat ik denk te meten (validiteit) en verkrijg ik mijn resultaten op een objectieve en navolgbare manier (betrouwbaar)?

Triangulatie

Ingezet binnen de onderzoeksmethodiek, houdt in dat hetzelfde verschijnsel vanuit verschillende invalshoeken wordt belicht of met verschillende methoden wordt onderzocht. Binnen dit onderzoek worden de volgende methoden gehanteerd: tekstbronnen bestuderen, interviews afnemen en gebruikmaken van focusgroepen. Ook binnen brongebruik, theorieën en data is triangulatie toegepast (De Lange, et al., 2016). Hierbij wordt gebruik gemaakt van meerdere informatiebronnen: ouders, leerlingen, directie en theorie.

Validiteit en betrouwbaarheid

Door toepassing van triangulatie wordt het valideringsproces en de navolgbaarheid (betrouwbaarheid) van dit onderzoek vergroot (De Lange, et al., 2016). De Lange, et al. (2016) maakt onderscheid in externe en interne validiteit. Daar waar het externe validiteit betreft, zullen de gevonden onderzoeksresultaten voldoen aan de kwaliteitseisen van een extern

criterium. Bij interne validiteit dient de onderzoeker zich continu af te vragen of de getrokken conclusies voortkomen uit de gevonden resultaten en of de instrumenten en handelingen bijdragen tot het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Om de interne validiteit te waarborgen ga ik hierover in dialoog met mijn begeleider van mijn werkplek. Van Swet en Munneke (2017) benadrukken in hun boek dat je gedurende het onderzoek jezelf moet blijven afvragen of je meet je wat je wilt meten. Zij geven aan dat een onderzoek valide is wanneer men een helder, transparant verslag doet van het antwoord op de centrale vraag. Het zal blijken dat ik hieraan voldoe. De Lange haalt Yin (2003) en Kumar (1996) aan om betrouwbaarheid uit te leggen zoals die in de onderzoeksmethodologie wordt gehanteerd. Herhaalde meting zal telkens hetzelfde resultaat opleveren. Echter, dit onderzoek is contextgebonden en zorgt daardoor dat herhaalde metingen niet geldig zijn voor vergelijkbare praktijksituaties.

Ethiek

Een belangrijk aspect rond mijn onderzoek is aandacht hebben voor ethiek. De Lange (2016) zegt hierover dat het doen van praktijkonderzoek van invloed kan zijn op de sociale context. Gedurende het onderzoek praat ik met ouders en betrokkenen over identiteit, betrokkenheid rondom het samen vieren en vraag naar meningen en opvattingen. De Lange (2016) haalt in zijn boek Pring (2000, p. 141) aan. Twee aspecten die voor de onderzoeker van belang zijn rondom ethiek zijn integriteit en wijze van handelen. De integriteit verwijst naar de kwaliteit van het handelen en de eigenschappen van de onderzoeker, zoals het vriendelijk en betrouwbaar zijn en het hebben van geduld en het respect. Maar ook de drang om de waarheid te achterhalen en openstaan voor kritische opvattingen en opmerkingen. In dit onderzoek vinden er gesprekken met ouders plaats om alle leerlingen deel te laten nemen aan een viering onder schooltijd zonder schending van geloof en waarbij ze hun identiteit kunnen behouden. De handelingen moeten consistent, zuiver en transparant zijn met de onderzoeksdoelen. Dit zal in mijn onderzoek zichtbaar zijn in de afname van de interviews en de theorieën met bronvermelding.

3.1 Respondenten

Ik richt me op de directie, de leerlingen uit groep 4 en hun ouders, om de valkuil te vermijden dat er over de hoofden van de betrokkenen onderzoek wordt gedaan (De Lange, Schuman, Montesano & Montessori, 2016). Ze worden uitgenodigd te participeren aan dit onderzoek en met mij en elkaar in dialoog te gaan over de eigen identiteit en de vieringen op school, aangezien zij de effecten van het onderzoek zullen merken. Ze hebben een stem in de gewenste situatie en geven richting aan de criteria waar het ontwerp aan moet voldoen. De anonimiteit is geborgd omdat ik geen namen noem.

3.1.1 Ouders

Ik vraag alle ouders mee te werken aan een interview omdat het de bedoeling is dat alle leerlingen kunnen deelnemen aan de viering in de klas (zie bijlage 2). Ik leg de focus op de ouders met een migratieachtergrond, omdat zij het meest relevant zijn voor het opstellen van ontwerpcriteria. Dit zijn ook de ouders zijn die hun kinderen vaak thuishouden van vieringen. Belangrijk is ook wat de wet (Leerplichtwet, 1969) hierin bepaald heeft: Artikel 11 onder de Leerplichtwet bepaalt dat ouders (wettelijke verzorgers) vrijgesteld zijn van de verplichting te zorgen dat hun kind de school bezoekt als het kind wegens vervulling van plichten voortvloeiend uit godsdienst of levensovertuiging verhinderd is de school te bezoeken. Dit kan natuurlijk ook naar twee kanten werken. Niet naar school vanwege een viering uit hun eigen geloof of niet willen laten deelnemen aan een feestdag of viering van een ander geloof.

3.1.2 Leerlingen

Interview leerlingen

Alle 20 leerlingen uit groep 4 nemen deel aan het interview. De leerlingen hebben zelf de behoefte uitgesproken om allemaal bij de viering aanwezig te zijn. Iedereen heeft een stem en laat horen hoe er thuis wordt gevierd. Ze zijn van belang om aan te geven welke elementen zij willen terugzien in een viering.

Focusgroep leerlingen

Er wordt een focusgroep samengesteld, bestaande uit negen leerlingen met een diverse levensbeschouwelijke achtergrond. Zij vertegenwoordigen de groep en zullen mede richting geven aan het ontwerp van de viering. Om tot een representatieve selectie te komen kies ik drie (van oorsprong) Nederlandse leerlingen, de vier leerlingen die tijdens de kerstviering afwezig waren en twee andere leerlingen waarvan de ouders een migratieachtergrond hebben. Zij geven antwoorden vanuit verschillende culturen en perspectieven en dit is van belang voor de uitvoering van de viering.

3.1.3 Directie

De directie, bestaande uit twee personen, geeft haar deskundigheid en aanvullingen op het inhoudelijke ontwerp van de viering. Ik vraag hen of de uitgangspunten passen bij de identiteit van de school. Zij worden meegenomen in dit proces om in de toekomst een vervolg te kunnen geven aan de vieringen op school.

In tabel 1 worden de meetinstrumenten weergegeven, de methode van dataverzameling en de relatie tot de hoofd- en deelvragen.

Tabel 1: Schematisch overzicht onderzoeksmethoden

Antwoord op:	Methode dataverzameling	Instrument	Deelaspect	Betrokkenen en wanneer
Ontwerpcriteria Hoofdvraag	3.2 Literatuuronderzoek		- Open kijkpunten * Welke opvatting hebben schrijvers? (zie bijlage 3)	Maart 2018
Deelvraag 1-2-3-4	3.3 Interview 3.3.1 Respondenten	Gedeeltelijk gestructureerd en open vraagstelling	-Interview schema (zie bijlage 4) -Interviewvragen * Opstellen ontwerpcriteria	April 2018 Ouders (zie bijlage 5-6-7) Leerlingen (zie bijlage 8)

Deelvraag 1-2-3-4	3.3.2 Focusgroep	Focused interview en open vraagstelling	-Interviewvragen * Ontwerp voorleggen aan betrokkenen * Feedback uitvoering ontwerp	Juni 2018 Leerlingen (zie bijlage 12) (zie bijlage 14)
Ontwerpcriteria hoofdvraag	3.5 Interview directie	Diepte- interviews Open vraagstelling	-Interviewvragen * Directie betrekken bij proces, geven hun kijk op context. * Feedback op ontwerp	April 2018 Directie (Zie bijlage 9) Juni 2018 (Zie ontwerp viering)

3.2 Literatuuronderzoek

Doel, inhoud en opbouw

De literatuur geeft inzicht in de bestaande kennis en theorieën om mijn onderzoek een sterkere wetenschappelijke basis te geven. Data zijn nodig ter oriëntatie voor het maken van een ontwerp. Het accent wordt gelegd op de inhoud van de tekstbron die relevant is voor het beantwoorden van **de hoofdvraag**. Centrale thema's waar ik me op richt zijn: viering, identiteit en ouderbetrokkenheid.

Procedure literatuuronderzoek

Recente publicaties worden bestudeerd met betrekking tot de centrale thema's en relevante tekstfragmenten worden geselecteerd. De literatuurlijst uit deze bronnen helpt me in het zoeken naar andere bronnen. Ik beoordeel de literatuur op relevantie.

Analyse

De samenvatting van elke databron is gericht op mogelijk passende en relevante interventies en geven een terugkoppeling naar het theoretisch kader. De vervolgstappen hiervan zijn:

- Markeren betekenisvolle tekstfragmenten;
- Opstellen ontwerpcriteria op;
- Beschrijven resultaten;
- Data ordenen aan de hand van thema's die met de onderzoeksvraag te maken hebben;
- Als laatste richt ik me op de verbanden en diepere betekenissen van de data.

Betrouwbaarheid, validiteit en triangulatie

In het literatuuronderzoek wordt gebruik gemaakt van verschillende tekstbronnen. De validiteit wordt vergroot door theoretische triangulatie door het gebruik van verschillende theoretische uitgangspunten.

3.3 Interview

3.3.1 Respondenten

Doel, inhoud en opbouw

Via interviews verzamel ik data die antwoord geven op **alle deelvragen**. De interviews bieden de mogelijkheid om dieper in te gaan op hoe identiteit tot uitdrukking komt, het samen vieren en betrokkenheid van ouders daarin. Er wordt gebruik gemaakt van kwalitatieve focused interviews omdat er gedetailleerde informatie nodig is voor het organiseren van één bepaalde situatie (Baarda & Van der Hulst, 2017). Namelijk een viering houden waarin ieders identiteit tot uitdrukking mag komen. De interviews zijn gedeeltelijk gestructureerd, waarbij er vooraf opgestelde vragen worden gesteld, maar deze kunnen volgens Baarda (2017) ook afwijken van de vragen om het gesprek optimaal tot zijn recht te laten komen en reacties uit te lokken. Er wordt een open vraagstelling gehanteerd zodat de respondent spontane antwoorden kan geven. Dit zorgt voor het zicht krijgen op informatie die niet direct is waar te nemen, zoals opvattingen en motieven over het kunnen uitdrukken van eigen identiteit. Er doorgevraagd op de antwoorden die de respondenten, de ouders, directie en leerlingen geven. Om te achterhalen welke fundamentele waarden de respondenten hebben en hoe ze die tot uiting laten komen in hun handelen.

Procedure interview ouders

Via email vraag ik alle ouders uit mijn klas mee te werken aan dit onderzoek (zie bijlage 2). Er wordt rekening gehouden met het feit dat ouders hun antwoorden niet met anderen willen delen. Er wordt mogelijkheid geboden een individueel interview af te nemen. De ouders met een migratieachtergrond vraag ik persoonlijk vanwege de taalbarrière. Dit zijn ook de ouders van de leerlingen die niet deelnemen aan de vieringen zoals eerder is beschreven in de aanleiding. Het interview wordt opgesteld volgens de richtlijnen van het boek *Basisboek interviewen* van Baarda & Van der Hulst (2017). Het interview wordt gestart en afgesloten met een *dankwoord*, een *introdactie* en een *beginvraag* en ik maak duidelijk dat ik me houd aan de Wet bescherming persoonsgegevens (Wpb).

In de introductie wordt eerst de probleemstelling door mij geanalyseerd voordat ik start met vragen. Om interesse te tonen en voor het belang van het onderzoek vraag ik naar de identiteit van de respondent. In het doorvragen vraag ik expliciet hoe identiteit tot uitdrukking komt tijdens het vieren. Deze data geven antwoord op **deelvraag 1 en 2** en is de kern is van het interview. Vervolgens vraag ik aan de respondenten, de ouders wat zij wenselijk en belangrijk vinden in het samen vieren. Ik houd een lijst van *topics* bij wanneer het gesprek niet spontaan verloopt. Op deze lijst staan de woorden identiteit, cultuur, betrokkenheid ouders, wat mag wel/wat mag niet en schoolviering. Gedurende het interview wordt er aangesloten bij het niveau van de respondent. Vooral voor de ouders van leerlingen met een migratieachtergrond zal de taal een barrière kunnen zijn. Ik praat daarom in korte zinnen en de volgorde van de vragen volgen elkaar logisch op. Het einde van het interview bevat ruimte voor extra inbreng door de geïnterviewde.

Procedure Interview leerlingen

Leerlingen reageren en luisteren naar elkaars ideeën en opvattingen. Het praktijkprobleem speelt ten slotte op groepsniveau. Ik heb een drietal vragen op het bord geschreven zodat alle leerlingen eerst zelf kunnen nadenken over de antwoorden die ze willen geven. Vervolgens worden de vragen in een half gestructureerd interview besproken en opgenomen en kan er worden doorgevraagd voor het krijgen van een antwoord op **deelvraag 3 en 4**. Ik hanteer passend taalgebruik.

Analyse

Betekenisvolle tekstfragmenten worden open gecodeerd om structuur aan te brengen in de verkregen kwalitatieve data uit de interviews (Baarda & Van der Hulst, 2017). Er wordt woord voor woord opgeschreven wat er is gezegd. De hoofdcategorieën uit de teksten en benoem ik in de ontwerpcriteria voor de viering. Deze manier zorgt voor verbinding tussen de verkregen data en het ontwerp van de viering.

Betrouwbaarheid, validiteit en triangulatie interviews

Om de interviews betrouwbaar en valide te maken wordt er gebruik gemaakt van opname apparatuur, omdat ik de interviews zelf afneem. Gesprekken zijn terug te luisteren in een bij mij op te vragen geluidsbestand. De mate waarin de antwoorden zijn verkregen zijn onafhankelijk van toeval. De plaats en het tijdstip van het interview wordt van tevoren afgesproken. De betrokkenen zijn op de hoogte van elkaars aanwezigheid en worden niet gestoord tijdens de afname. Gedurende het interview wordt de mening niet uitgesproken (Baarda & Van der Hulst, 2017). Vanaf de start van het schooljaar heb ik veel (tijd) geïnvesteerd in de relatie met ouders van leerlingen met een migratieachtergrond en ik ga er van uit dat zij eerlijk zijn in het geven van hun mening. Daarom kies ik ervoor om zelf de vragen te stellen in plaats van een ander. Tijdens het interview met de leerlingen wordt er ook gebruik gemaakt van opname apparatuur en met de aanwezigheid van mijn duo-collega. Het verhoogt de betrouwbaarheid van de afname. Er wordt data verzameld uit verschillende perspectieven. De validiteit wordt vergroot door data-triangulatie doordat de verschillende databronnen worden gecombineerd.

3.3.2 Focusgroep

Doel, inhoud en opbouw

De samengestelde focusgroep wordt twee keer ingezet (feedback op ontwerp, feedback op viering) door middel van een focused interview (Baarda & Van der Hulst, 2017) voor het verzamelen van data en dragen bij antwoord te geven op **deelvraag 3 en 4**. De focusgroep krijgt de ruimte om ideeën uit te wisselen, opvattingen bespreekbaar te maken en voorstellen te doen (in het creëren van een viering) (Carey & Asbury, 2012; Van der Donk & Van Lanen, 2016)

Procedure

Feedback op ontwerp: De focusgroep geeft aanvullingen op het ontwerp en prototype van de viering. Welke elementen van de viering roepen iets op? De reactie van de leerlingen bij de uitvoering biedt de mogelijkheid om de viering te evalueren. Feedback op de viering: Viering evalueren. De mate waarin de antwoorden worden verkregen verloopt ongestructureerd.

Analyse

Interviews transcriberen, coderen en verwerken in onderzoek:

Feedback op ontwerp: De ontwerpcriteria worden aangevuld met de verkregen kwalitatieve data uit het focused interview. Ik noteer woord voor woord wat er is gezegd. Betekenisvolle tekstfragmenten worden open gecodeerd. Niet relevante informatie laat ik achterwege. De verkregen data wordt toegevoegd aan het ontwerp van de viering.

Feedback op de viering: Ik pas het ontwerp van de viering aan op grond van de verkregen data.

Betrouwbaarheid, validiteit en triangulatie

Om de interviews van de focusgroep betrouwbaar en valide te maken wordt er wederom gebruik gemaakt van opnameapparatuur. De gesprekken zijn terug te luisteren en het geluidsbestand is bij mij op te vragen. Gedurende het interview is de mening van de interviewer niet relevant en wordt daarom niet uitgesproken (Baarda & Van der Hulst, 2017) De validiteit wordt vergroot door data-triangulatie omdat de databronnen uit verschillende perspectieven komen.

3.4 Raadpleging directie

Doel, inhoud en opbouw

Welke mening heeft de directie over de probleemstelling en over de mogelijke oplossingen? Wat voor viering past binnen de schoolcultuur? De data dragen bij aan een antwoord op de **hoofdvraag**.

Procedure

Ik houd twee diepte-interviews met de directie om data te verzamelen. In het eerste interview geeft de directie hun kijk op de context en vieringen binnen het neutraal onderwijs. In het tweede interview geeft de directie feedback op het ontwerp en of de viering past binnen de schoolcultuur.

Analyse

De interviews worden woord voor woord uitgetypt en via open coderen label ik betekenisvolle tekstfragmenten. De verkregen kwalitatieve data gebruik ik om inzicht te krijgen in de probleemstelling en om het ontwerp aan te passen.

Betrouwbaarheid, validiteit en triangulatie

Gebruik van opnameapparatuur maakt het interview meer valide en betrouwbaar. Het raadplegen van de directie is één van de informatiebronnen die wordt gebruikt voor data-triangulatie.

Hoofdstuk 4: Data-analyse en resultaten

De verzamelde resultaten worden per methode weergegeven en worden per onderzoeksinstrument beschreven.

4.2 Literatuuronderzoek:

Vanuit theorie zijn passende categorieën vastgesteld voor het opstellen van ontwerpcriteria voor de viering. Ze geven een terugkoppeling naar het theoretisch kader. De ruwe data, de verzameling van tekstfragmenten zijn opgenomen en open gecodeerd in bijlage 3. De resultaten van de theorie hebben aangetoond dat vieringen een andere naam kunnen krijgen. Het is belangrijk een doel voor ogen te hebben. In een viering moet aandacht worden besteed aan levensbeschouwing om identiteit te ontwikkelen. Vieringen kunnen gestalte geven aan het markeren van het leven en zorgen voor verbondenheid. Rituelen zijn belangrijk voor betrokkenheid. De ontwerpcriteria met de bijbehorende data staan hieronder beschreven.

Tabel 2: data literatuuronderzoek

Data literatuuronderzoek	Ontwerpcriteria voor de viering (hoofdvraag)
<i>Vanuit pedagogisch opzicht aandacht besteden aan de levensbeschouwelijke identiteit waarmee leerlingen van huis uit mee naar school komen. Nijenhuis en Van den Berg (2007)</i>	Aandacht besteden aan levensbeschouwelijke identiteit
<i>Opdat zij leren hun eigenheid te ontwikkelen en te bewaren. Nijenhuis en Van den Berg (2007)</i> <i>...eigen doelstellingen, de interesses van de leerling en het maatschappelijke draagvlak (Kersten, 1998)</i>	Ontwikkelen identiteit
<i>De 'kerstversieringen' vervangen door 'decemberversieringen' en 'lichtfeest' vervangt het woord 'kerstfeest' (Westerman, 2007)</i> <i>Welke jaargetijde is het? (Ten Berge, 2012)</i> <i>In de niet godsdienstige scholen kent men ook vieringen. De seizoenen markeren het leven en dat krijgt gestalte in de seizoensvieringen (Kersten, 1998).</i>	Jaargetijden
<i>...om aanhangers van andere godsdiensten er niet mee voor het hoofd te stoten. (Westerman, 2007)</i> <i>Ook moet er een antwoord zijn op welke feesten er wel of niet worden gevierd. (Ten Berge, 2012)</i>	Niet vanuit één bepaald geloof
<i>Het is belangrijk om het doel voor ogen te houden. Een goede afweging tussen thema, werkvorm en doel zal de leerling meenemen in het verhaal en uiteindelijk in de bedoeling van de viering. (Kersten, 1998)</i> <i>Om het doel van de viering te bepalen is het belangrijk dat de gelegenheid om te vieren goed wordt onderzocht. (Ten Berge, 2012)</i>	Doel viering

<i>...op de visie en missie van de school om de pedagogische continuïteit te waarborgen. (Kersten, 1998)</i>	Neutraliteit van de school
<i>Kinderen houden van vieringen en feesten... (Schaik, P. v., Kuijer, R. d., & Volkers, K., 1954. (2004) En zijn hoogtepunten in het jaar en vooral ook een gevoel van verbondenheid en samenzijn.</i>	Verbondenheid en samenzijn
<i>Wat of welk feest wordt er gevierd? Welk genre vieren we? (Ten Berge, 2012)</i> <i>Een goed thema, verhaal en een bekend en beeldend symbool of voorwerp zijn volgens Kersten (1998) belangrijk in een viering.</i>	Thema
<i>Rituelen als ankerpunten (Kersten, 1998).</i> <i>...en de bijbehorende rituelen (Schaik, P. v., Kuijer, R. d., & Volkers, K., 1954. (2004)</i> <i>...dat rituelen het best werken wanneer ze een aantal keer worden herhaald.</i> <i>Zintuigen...sterke verbinding... herinneringen en emoties.</i> <i>...zoveel mogelijk zintuigen worden geprikkeld voor een diepere beleving en herinnering.</i> <i>Betrek iedereen bij de rituelen voor meer betrokkenheid. Een synchrone handeling met een groep... zorgt dat je elkaar leuker vindt. (Gielis, 2015)</i>	Rituelen
<i>...tijd laat zitten tussen het ritueel en de consumptie ervan ten aanzien van de voorpret, smaak en plezier. (Gielis, 2015)</i>	Eten

4.2 Respondenten en focusgroep

De interviews zijn uitgetypt en zijn opgenomen in bijlagen 5,6,7,8,9,12 en 14. Betekenisvolle tekstfragmenten hebben een categoriaanaam gekregen (open en axiaal coderen) (De Lange, Schuman & Montessori, 2016, Boeije, 2005) Deze categorieën geven invulling aan de ontwerpcriteria voor de viering en zijn in onderstaande tabel verwerkt.

Zeven ouders van de 20 leerlingen hebben meegewerkt aan een interview en dit is voldoende representatief om dit onderzoek uit te voeren. De geïnterviewde ouders verschillen in identiteit en cultuur. Hiervan hebben vijf moeders een migratieachtergrond en vier daarvan hebben hun kind niet laten deelnemen aan de kerstviering zoals beschreven staat in de inleiding. De overige geïnterviewden waren twee autochtone moeders.

Uit de interviews met de ouders komt naar voren dat hun kind de viering mag bijwonen zolang er maar niet wordt uitgegaan van één bepaald geloof. De ouders benoemen belang van het respect naar elkaar en staan open voor het aandacht besteden aan andere geloven. De ouders met een migratieachtergrond zijn voor culturele integratie. Ze willen hun kind laten kennismaken en deelnemen aan de Nederlandse cultuur waarin de eigen cultuur wordt behouden. Ze spreken over rituelen, mooie kleding en cadeautjes tijdens een viering. Eten en drinken mag ook zolang het maar niet van varkens afkomstig is. De viering zou mogelijk een thema kunnen bevatten, gekoppeld aan een jaargetijde.

Tabel 3: data interviews met ouders

Deelvraag 1: Welke elementen van de eigen identiteit willen de ouders graag terugzien in een viering voor de leerlingen?	
Data Interviews ouders Interview 1 Interview 2 Interview 3	Ontwerpcriteria viering
<i>Als het gaat om het geloof, dan alle geloof. Alle geloven, alle profeten zijn ook van ons....</i> <i>Wij vertellen kinderen alles over de Nederlandse cultuur. Ze moeten weten welke feestje hebben jullie</i> <i>En 1 keer per jaar 1 uurtje praten over bijvoorbeeld moslimkinderen bijvoorbeeld over hun geloof.</i> <i>...uhm, soms ook kennis maken met het Suikerfeest. Daar wordt volgens mij nog niet zoveel meegedaan.</i> <i>Eten met de handen en met van die pannenkoeken, en heel veel zoetheid.</i> <i>Dat soort dingen mogen van mij op school ook zeker de revue passeren.</i>	Aandacht voor alle geloven
<i>...we respecteren de feesten van jullie, ja en jullie respect voor ons, maar we kunnen niet hetzelfde vieren, jullie kunnen ook niet met ons vieren, maar wij jullie respect.</i> <i>Moet respect voor de Nederlanders en voor de andere mensen.</i> <i>...respect voor alle mensen, niet alleen Nederlanders...omdat dat onze cultuur is en ons geloof.</i>	Respect voor levensbeschouwelijke achtergrond
<i>...wij willen ook graag voor andere kinderen, wij willen eten geven voor andere kinderen...Voor school, we zijn klaar met suiker/slacht feestje.</i> <i>...het kerstdiner verzorgen, ook andere mensen daarbij willen te betrekken. Ook met een ander geloof, dat vind ik heel goed. Ook andere daarin leren kennen daarin.</i> <i>Het heeft natuurlijk een andere sfeer, andere geuren en andere samenstelling, maar het was gewoon heel bijzonder.</i> <i>We laten haar meedoen, anders vinden we dat sneu voor haar.</i> <i>... met familie, met vrienden, met vriendinnen, met zeg maar bij elkaar komen, we gaan samen bidden.</i> <i>Visite over de vloer, met vrienden en familie.</i> <i>...het gezellig samen zijn... En de kinderen hebben het er nog steeds over, zo van ja...weet je nog</i>	Samen vieren

... <i>bidden vijf keer per dag...Voor bidden moeten wij goed wassen, handen en gezicht, armen en voeten en hoofd ook... Dat zijn de rituelen die bij het bidden horen.</i> ... <i>maar hij zegt mama ik vind het lekker om te vasten ik wil graag meedoen</i> <i>Met pinâtas, met grabbelton, grote kaarten, torens...</i>	Rituelen
..... <i>We gaan knuffelen, nieuwe kleren, allemaal nieuwe...</i>	Kleding
... <i>en de kinderen cadeau en geld geven. ...</i> ... <i>vieren met cadeautjes...</i> ... <i>cadeautjes...</i>	Cadeau
<i>We komen thuis, lekker gezellige eten."</i> ... <i>taart... Heel feestelijk met veel eten, maar vooral door het samenzijn met familie.</i> ... <i>weer met eten en familie erbij...</i> <i>Onder het genot van een hapje en een drankje.</i> <i>Lekker eten...</i>	Eten
<i>Wij willen ook andere kinderen voelen voor ons. Feestje ja, wij willen voelen, wij zijn mensen en niet alleen moslim...</i>	Identiteit laten zien
<i>Begin van het voorjaar</i> <i>Bijvoorbeeld een zomerdag- feest, de zomer gaat beginnen...</i>	Jaargetijden
... <i>het eigen gekozen thema hebben</i> ... <i>een feest geeft met eigen thema,</i> ... <i>een neutraal feest</i>	Thema
Deelvraag 2: Welke elementen zijn voor ouders onverenigbaar in de viering?	
Data interviews ouders <i>Interview 1</i> <i>Interview 2</i> <i>Interview 3</i>	Ontwerpcriteria viering
... <i>als het maar niet over 1 geloof gaat.</i> <i>Maar bijvoorbeeld, maar bijvoorbeeld christelijk feestje niet. Ja.</i> <i>Dan zegt u daar doen we niet aan mee.</i> <i>Ja, want dat schaadt het geloof.</i> <i>Dus geen specifiek feest, zoals carnaval en kerst.</i> ... <i>thema... zonder bepaalde geloofsovertuiging.</i>	Niet verbonden aan één geloof
... <i>dat het niet past in hun manier van feesten. Er varkensvlees in zit of in de gelatine...</i> <i>Rekening gehouden wordt met diëten vanuit geloofsachtergronden en andere allergieën...</i>	Geen eten afkomstig van varkens

Alle leerlingen en mijn duo-collega zijn bij het interview aanwezig geweest.

Samenstelling: K: jongen is islamitisch en komt uit Somalië, A: jongen is islamitisch en komt uit Arabië, M: meisje uit Nederland, E: meisje uit Nederland uit gemengd huwelijk Moslim-Katholiek, T: Meisje uit Nederland, S: jongen uit Nederland, M: jongen islamitisch en komt uit

Turkije, H: jongen islamitisch uit Syrië, L: meisje uit Nederland, A: jongen islamitisch uit Somalië. Rest van de leerlingen; zij hebben hun vinger opgestoken wanneer ze ergens mee instemden of niet mee instemden.

Uit het interview met de leerlingen komt naar voren dat ze aandacht willen besteden aan elkaars levensbeschouwelijke achtergrond. Leerlingen met een migratieachtergrond willen autochtone leerlingen laten kennis maken met hun geloof. De leerlingen willen samenzijn, geen ruzie maken, plezier hebben met cadeautjes en mooie kleren. Ze willen eten en drinken en letten op dat het eten niet afkomstig is van varkens.

Tabel 4: data interview met leerlingen

Deelvraag 3: Welke elementen van de eigen identiteit willen de leerlingen graag terugzien in een viering?	
Data interview leerlingen	Ontwerpcriteria
<i>... fijn spelen. We moeten allemaal aardig zijn naar elkaar...ja dat hoort zo.</i>	Respect voor levensbeschouwelijke achtergrond
<i>... ik wil zo graag dat heel veel kinderen van mijn klas zeggen: "Gefeliciteerd voor het Suikerfeest"</i> <i>...net als een Suikerfeest</i> <i>...erover willen vertellen.</i> <i>Net als een Suikerfeest. Dus jij wil dingen van het Suikerfeest laten zien op school? K: Ja.</i>	Aandacht voor alle geloven
<i>Praten, lekker lol en we bidden. De hele klas...</i>	Samen vieren
<i>...wil mooie pakken aandoen. ...verkloden, mooi maken</i>	Kleding
<i>...cadeautje geven...</i>	Cadeautjes
<i>Met lekker eten... ...eten lekkere hapjes, en nog meer eten... ...lekkere dingen eten. ...taart...</i>	Eten
Deelvraag 4: Welke elementen zijn voor leerlingen onverenigbaar in de viering?	
Leerlingen	Ontwerpcriteria
<i>...geen ruzie maken...</i>	Geen ruzie
<i>Wij mogen niet alle snoepjes eten en niet alles eten.</i>	Geen eten afkomstig van varkens

4.3 Raadpleging directie/deskundigen

Uit het interview met de directie, de deskundigen, blijkt dat zij willen dat leerlingen zich leren oriënteren op verschillende levensbeschouwingen. Dat is ook de wijze waarop de school haar neutrale identiteit ziet. Ze zijn nog zoekende in de beleidsvorming omtrent vieren. Ze vinden het belangrijk dat de visie op viering door het team wordt gedragen en het doel van de viering moet duidelijk zijn. De directie wil de ouderbetrokkenheid verhogen onder andere door de communicatie af te stemmen op ouders. De school is nog zoekende in het kiezen van de juiste vorm van ouderbetrokkenheid en toont initiatieven in het opbouwen van relaties met ouders.

Tabel 5: Interview directie; opvattingen identiteit, viering en kijk op ouderbetrokkenheid.

Directie	Ontwerpcriteria
Opvattingen over identiteit <i>...zoektocht merk ik dat je eigenlijk niet verbonden wilt zijn aan een bepaalde religie of godsdienst of noem maar op. Dus je wilt alle kinderen de gelegenheid bieden om zelf die zoektocht aan te gaan. Je bekennt je niet aan een bepaald geloof, ook niet in de vieringen.</i> <i>Je wilt kinderen inleiden in wat er in de maatschappij te koop is. Hoe laat je hen dan kennismaken met levensbeschouwingen of religie? Je wilt ze daar wel kennis mee laten maken. Dat vind ik dan wel een zoektocht voor alle kinderen van groep 1 tot en met groep 8.</i> <i>N: We zijn daar wel gesprekken over gestart. Rondom burgerschapsvorming en wereldoriëntatie. Als het gaat om wie willen we dan zijn? Het vraagt nog gesprek.</i> <i>Wat is dat dan... als je een neutrale identiteit hebt.</i> <i>E: ook de vier kernwaarden spelen een rol, die zijn leidend.</i> <i>De bovenbouw kun je kennis kunt laten maken met vormen van levensbeschouwing en religie. Het jonge kind neemt veel meer aan van de juf, wat de juf zegt is waar. Is dat dan neutraal?</i>	Neutrale identiteit Kinderen mogen zich oriënteren op andere levensbeschouwingen Wereldoriëntatie en burgerschap Kernwaardes: Nieuwsgierigheid, verantwoordelijk, tolerantie en uniciteit. Kennismaken met andere culturen
Opvattingen over viering <i>...natuurlijk nog niet een eenduidig beleid hebben en dan wat versta je onder samen vieren?</i> <i>En ook, wat vier je? Wat hebben wij het afgelopen jaar, hè, met kerst, dat diner dat we 's avonds hadden. Wat hebben we met elkaar gevierd? Vier je kerst, of vier je het met elkaar, het samen zijn met elkaar? Dat vind ik het wezenlijk verschil op een neutrale school.</i> <i>Ik: ik hoor jou denk ik wel zeggen dat je het samen moet doen?</i> <i>E: ja, zoveel mogelijk.</i>	Zoeken naar beleidsvorming Doel van de viering Samen vieren is het meest wenselijk

<i>Want dan is het lestijd, om dan toch de uitvallers...misschien niet het goede woord, maar de uitval van leerlingen, zoveel mogelijk te voorkomen.</i> <i>N: En, hoe bereid je de kinderen daar dan op voor?</i> <i>Ik merkte dat het begrip verschillend was...nou ja, bij sommige collega's.</i> <i>E:Ja, en samen uitdraagt.</i>	Viering voorbereiden Samen uitdragen van beleid
Opvattingen over ouderbetrokkenheid <i>...informatie geven, maar dat is denk niet, mag ik wel zeggen he, waar wij voor zijn. We zouden wel echt meer de ouders erbij willen betrekken, maar wel met een bepaalde grens. Dus we nodigen ouders wel uit tot gesprek. Om de uitgangspunten van beleid uit te leggen.</i> <i>Daar zou ik wel meer op in willen zetten.</i> <i>Op het moment dat het team weet waar je voor staat dan kun je ouders makkelijker meenemen in het gesprek, in het samen uitwerken van bepaalde thematieken. Dat weten we nu nog niet. Dus is het lastig ouders daarin in mee te nemen.</i> <i>Welke toon kies je in je schriftelijke communicatie. In feite wil je iedereen wel bereiken.</i> <i>We nemen daarin initiatief tijdens inloophmomenten. Het is een stap in de relatie die je met ouders aan wil gaan.</i> <i>Uitgangspunt vanuit onze school is daarin wel dat de communicatie transparant is.</i>	De school wil ouderbetrokkenheid verhogen Zoeken naar beleid ouderbetrokkenheid Afstemmen communicatie School toont initiatief naar ouders om relatie op te bouwen Transparante communicatie

Hoofdstuk 5: Ontwerpen en innoveren

Ik maak op basis van de ontwerpcriteria uit hoofdstuk 4 een ontwerpviering en test deze in praktijk. Het doel van dit ontwerp is om de bestaande praktijk te verbeteren (Van de Donk & Van Lanen, 2016) Het onderzoek eindigt met een formatieve evaluatie (Van den Akker & Thijs, 2016, Van der Donk & Van Lanen, 2016) die gericht is op de ontwikkeling van het ontwerp.

5.1 Ontwerpen: prototype

De onderstaande tabel is het ontwerp van de viering. De ontwerpcriteria zijn opgesteld op basis van de resultaten en antwoorden uit de interviews, focusgroep en theorie. Ik maak gebruik van het stappenplan (zie bijlage 10) dat Kersten (1998) heeft ontwikkeld om een viering vorm te geven en het geeft antwoord op de hoofdvraag.

Tabel 6: ontwerp viering

Ontwerp-criteria	Uitvoering praktijk	Op basis van welke bron is deze ontwerpcriteria geformuleerd?
Doel		
Samenzijn van alle leerlingen uit groep vier.	Alle leerlingen zijn aanwezig tijdens de viering.	Schaik, P. v., Kuijer, R. d., & Volkers, K., 1954. (2004) Interview 1,2 en 3 ouders
Kennismaken met andere culturen Tonen identiteit. Respect voor elkaars geloof/identiteit.	Voorwerpen tonen die met je geloof en identiteit te maken hebben. Praten over eigen geloof en identiteit. Luisteren naar elkaar en erover vertellen in de groep. Verkleiden wel/niet geloof. Attributen en foto's feesten en geloven. Geen varkensvlees in het eten.	Nijenhuis en Van den Berg (2007) (Kersten, 1998) Interview 1 en 2 ouders Interview focusgroep Interview leerlingen Interview directie
Moment/gelegenheid		
Einde van het schooljaar	We vieren de afsluiting van het schooljaar.	Interview leerlingen
Thema/onderwerp		
Identiteit	"Dit-zijn-wij-eindejaarsfeest"	Interview leerlingen
Symbolen en rituelen		

Cadeautjes	Een grabbelton neerzetten. Alle leerlingen nemen iets van thuis mee en pakken dit in voor een andere leerling.	Interview leerlingen Interview focusgroep Interview directie Opmerking directie: Let hierbij op de thuissituatie en de verschillen tussen de leerlingen. Is een cadeautje meenemen voor alle leerlingen haalbaar?
Symbolen cultuur/godsdienst	Bidkleed laten zien Vlaggen	Interview focusgroep
Voorwaarden		
Sfeer	Bij aanvang gezellige muziek, liedjes kiezen leerlingen zelf uit. Vlaggen van landen van herkomst zichtbaar ophangen: Curaçao, Somalië, Arabië, Nederland, Syrië, Suriname, Turkije Feestelijke kleding, feestjurk, modeshow Afspraken: geen ruzie, geen Pokémonkaarten, rustig zijn.	Interview 1,2 en 3 ouders Interview leerlingen Interview focusgroep
Eten en drinken	Niet afkomstig van varkens.	Interview 1,2 en 3 ouders Interview leerlingen Interview focusgroep
Geloof	Viering mag niet op basis van één bepaald geloof	Interview 1,2 en 3 ouders Westerman (2007) Interview leerlingen
Werkvormen		
Gesprekken	In de klas één grote tafel maken. Over hobby's, geloof en erover vertellen in kring.	Interview leerlingen Interview focusgroep
Modeshow	Kleding showen	

Samen eten	Hapjes eten	
Complimenten geven	De leerlingen willen elkaar complimenten geven op zelfgeschreven kaartjes.	
Hapjes	Somalische taart Slagroomtaart Arabische taart Fruitspiesjes Somalische hapjes En wat andere leerlingen nog maken.	Interview leerlingen Interview focusgroep
Planning		
Uitvoering viering	21 juni 2018	
Vorbereiden	Stappenplan bespreken met betrokkenen en deskundigen. Mails naar ouders: viering aankondigen, informeren over doel van de viering, uitleg en vraag naar hapjes (zie bijlage 13). Versieren lokaal, vlaggen landen maken, grabbelton. Foto's/afbeeldingen andere geloven/culturen. Alle tafels van de leerlingen in één grote tafel neerzetten.	

De viering wordt via mail aan ouders aangekondigd (zie bijlage 11).

5.2 Prototype voorleggen aan focusgroep en deskundigen en aanpassen

Om data te verzamelen over het ontwerp van de viering maak ik gebruik van een focusgroep (Van der Donk & Van de Lanen, 2016). Ik presenteer het ontwerp en ga ik in gesprek over het ontwerp. Dit gesprek is terug te vinden in de bijlage en open gecodeerd. Ik stel daarbij de vraag of het voldoet het aan de ontwerpeisen? In de onderstaande tabel zijn de resultaten van de aanvulling op het ontwerp van de viering beschreven. Deze zijn verwerkt in het prototype van de viering in tabel 6.

Tabel 7: feedback focusgroep

Resultaten feedback focusgroep	Ontwerpcriteria
<i>...iets niet eten, bepaalde dingen, en laten we die dingen dan ook niet meenemen. ...dus geen varkensvlees en varkensgelatine, ...varkensvet.</i>	Geen eten afkomstig van varken
<i>M. en J. vechten vaak. ...uit elkaar zetten, uit elkaar halen. ...dat de kinderen die wel eens ruzie hebben niet bij elkaar zitten. Ruzie over Pokémon kaarten... liever geen kaarten dan. Dus we doen geen Pokémon kaarten tijdens de viering. Geen voetbal, want als er gevoetbald wordt maken ze toch ruzie...</i>	Geen ruzie

<i>Dat je iets aantrekt wat met je geloof heeft te maken. Ja, foto's van ons Suikerfeest en wat ik thuis speel. ...en als je geen geloof hebt. Wat dan? Dan gewoon kleren die jij zelf mooi vindt. Mijn hobby voetbal! Je mag over je geloof praten. Over je liefste mensen praten. Je mag over je familie vertellen ...en hoe je leeft en wat je doet in je vrije tijd.</i>	Leerlingen tonen identiteit
<i>Dus verkleeden? Dat met je geloof te maken heeft. En als je geen geloof hebt, dan gewoon verkleeden. ...wat ik bij de kerk aandoe. ...een mooie feestjurk. ...feestkleren...</i>	Leerlingen trekken andere kleding aan
<i>...ik wil een Salat, dat is een soort van kleed waar je op gaat bidden. Een mat, een kleed.</i>	Aandacht besteden aan rituelen
<i>...ik wil een slagroomtaart... ...en mijn moeder een Somalische taart! ...mijn moeder een Arabische taart. ...En hete Samboes. Hapjes uit Somalië. ...fruitspiesjes? Dat doen we altijd bij mij thuis.</i>	Er is eten tijdens de viering
<i>...slingers met landen, waar we allemaal vandaan komen. Soort van vlaggen...</i>	Aankleding viering
<i>...vertellen over een ander persoon, zodat hij zich blij voelt. ...praten met elkaar en dat van de ander in de klas vertellen. ...muziekje opzetten, fitlala! ...kaartjes voor elkaar maken! Met een complimentje erop. ...buitenspelen. Hoort het bij een viering. ...en spelletjes van thuis meenemen. ...modeshow.</i>	Activiteiten tijdens viering; gesprek, muziek, complimenten geven, buitenspelen, gezelschapspelletjes en een modeshow.
<i>Je pakt dus het cadeautje thuis in en neemt het mee naar school. ...in de grabbelton.</i>	Leerlingen krijgen een cadeautje.

Implementatie prototype

Viering op donderdag 21 juni 2018. Vanwege de Ramadan kon de viering niet eerder worden gevierd.

Resultaten formatieve evaluatie focusgroep leerlingen- (einde onderzoek)

Uit de resultaten van de evaluatie kan er worden opgemaakt dat alle elementen van de viering aan bod zijn gekomen. Alle leerlingen hebben meegevierd en ze hebben kennisgemaakt met andere culturen en geloven. Tijdens de viering zijn er geen met de eigen identiteit onverenigbare elementen aanwezig geweest, op een tweetal kleine gerechtjes van leerlingen na. Dit werd op

tijd opgemerkt en de Islamitische leerlingen hebben er niet van gegeten. Het evaluatiegesprek is uitgewerkt en opgenomen in bijlage 14.

Tabel 8: Evaluatie focusgroep leerlingen:

Voldoet het aan de ontwerpisen?
<i>Ik vond het eigenlijk heel leuk om te zien wie iedereen is. Wat hij gelooft, wat hij eet, wat zijn hobby is...</i>
<i>...lekkere hapjes...</i>
<i>...leuk en iedereen gewoon bij elkaar. Dit keer mocht jij dan ook meedoen!</i>
<i>...hun hobby's, hun thuis en dat was nieuw voor mij.</i>
<i>...gerechten, wat uit een ander land komt, gewoon alles proberen.</i>
<i>...allemaal verschillende mensen.</i>
<i>Leuk dat we hapjes en gebakjes kregen. En leuk dat ik mijn kleren mocht laten zien. Ik vond alles leuk. De grabbelton was het leukst.</i>
<i>Het zou eigenlijk met de hele school gevierd moeten worden. Niet ons enige klasje. Ik ken nog niet iedereen. Ik wil weten wat hun geloof en hobby is.</i>
<i>Er is geen ruzie geweest als ik zelf denk. Er zijn twee hapjes die niet mochten. Met die gelatine...</i>
Ben ik op nieuwe ontwerpisen gestuit?
<i>Alle fases zijn doorlopen. Er zijn geen nieuwe ontwerpisen uit voortgekomen omdat er is voldaan aan de behoeften van de betrokkenen.</i>

Hoofdstuk 6: Conclusies en discussies

6.1 Conclusies

Dit ontwerp onderzoek is gericht op het vinden van een antwoord op de vraag: ***“Hoe kunnen we met alle leerlingen van groep 4 tot een viering komen waarbij elementen van de eigen identiteit van leerlingen en ouders tot uitdrukking komen en geen met de eigen identiteit onverenigbare elementen aanwezig zijn?”***

De onderzoeksvraag bestaat uit vier deelvragen. Deze deelvragen zijn met behulp van het afnemen van interviews beantwoord. Aan de hand van literatuuronderzoek en de resultaten van de verzamelde gegevens uit de interviews zijn de ontwerpcriteria voor de viering opgesteld.

6.1.1 Beantwoording deelvragen:

Welke elementen van de eigen identiteit willen de ouders graag terugzien in een viering voor de leerlingen?

De ondervraagde ouders geven aan dat zij het wenselijk vinden dat er aandacht is voor waarden vanuit levensbeschouwelijke achtergronden van alle leerlingen. Zij willen dat leerlingen respect tonen voor elkaar(-s geloof) waarin de eigen identiteit kan worden geuit. De viering moet door alle leerlingen kunnen worden bijgewoond. De ouders geven het belang aan op te zoek gaan naar de gemeenschappelijke waarden tijdens een viering en geven inzicht in de verschillen van:

- rituelen, thema's en jaargetijden
- de manier van kleden.
- eten en drinken en passende cadeaus.

Welke elementen zijn voor ouders onverenigbaar in de viering?

Afgaande op de ondervraagde ouders van de leerlingen kan er niet worden gevierd wanneer er geen rekening wordt gehouden met de dieetwensen van leerlingen. Voor Moslims geldt dat zij niets eten wat van een varken afkomstig is. En ouders geven aan dat er niet vanuit één bepaald geloof mag worden gevierd.

Welke elementen van de eigen identiteit willen de leerlingen graag terugzien in een viering?

Uit de interviews met de leerlingen en de focusgroep mag geconcludeerd worden dat leerlingen respect willen voor elkaars levensbeschouwelijke achtergrond tijdens een viering. Dat er aandacht is voor de geloven van alle leerlingen. Ze willen de viering samen vieren, waarbij ze zich mogen verkleden en er horen cadeautjes en eten bij.

Welke elementen zijn voor leerlingen onverenigbaar in de viering?

Het lijkt erop dat geen ruzie en geen eten dat van een varken afkomstig is, de enige elementen zijn die niet bij een viering horen afgaande op de antwoorden uit de interviews. Voor één leerling geldt dat er niet vanuit één bepaalde geloofsovertuiging mag worden gevierd.

6.1.2 Beantwoording onderzoeksvraag:

“Hoe kunnen we met alle leerlingen van groep 4 tot een viering komen waarbij elementen van de eigen identiteit van leerlingen en ouders tot uitdrukking komen en geen met de eigen identiteit onverenigbare elementen aanwezig zijn?”

Het ontwerp voldeed aan de vooraf opgestelde ontwerpcriteria zodat alle leerlingen uit de groep hebben kunnen deelnemen. Er kan worden geconcludeerd dat een viering voor alle leerlingen mogelijk is wanneer er niet één bepaalde geloofsovertuiging als uitgangspunt wordt genomen.

Uit evaluaties met de leerlingen is gebleken dat er op respectvolle wijze is kennisgemaakt met andere culturen. Het kunnen tonen van de eigen identiteit wordt als erg waardevol beschouwd. Deze resultaten borduren voort op Nijenhuis en Van den Berg (2007) die suggereren dat informeren over en betrekken bij ter ondersteuning van de ontwikkeling van de identiteit, zij hun eigenheid leren te ontwikkelen en te bewaren. Er is een “Dit-zijn-wij-eindejaarsfeest” gevierd en er is aandacht besteedt aan het geloof en de identiteit van de leerling door middel van gesprekken, foto's, eten, kleding en rituelen.

6.2 Discussies

Bij de beschreven conclusies en behaalde resultaten kunnen kritische kanttekeningen worden gezet. Deze worden hieronder beschreven en naar aanleiding daarvan worden er enkele aanbevelingen gedaan.

De lezer moet er rekening mee houden dat dit onderzoek gebaseerd is op zeven ouders die hebben meegewerkt aan de interviews die nodig waren voor het opstellen van de ontwerpcriteria en de beantwoording van de deelvragen. Dit had het onderzoek minder valide gemaakt, wanneer de vier ouders die hun kind thuishielden van de kerstviering niet hadden deelgenomen. Dit is wel het geval. De betrokkenheid van ouders komt in dit onderzoek ten goede, omdat alle leerlingen hebben meegevierd. Er kan gesuggereerd worden dat wanneer een viering die niet vanuit één bepaald geloof afkomstig is en er rekening wordt gehouden met de dieetwensen van leerlingen, alle leerlingen aanwezig zullen zijn op een viering. Bij een vervolgonderzoek is het aan te raden alle ouders anoniem te bevragen door middel van vragenlijsten om meer gegevens te verzamelen voor een completer beeld. Een andere aanbeveling is om ouders met een migratie achtergrond te laten deelnemen aan de voorbereiding van de viering.

Het onderzoek is mogelijk minder valide omdat de interviews in groepsverband zijn afgenomen zodat er zo ruimte werd gecreëerd om op elkaar te reageren. Mogelijk hebben de gegeven antwoorden invloed gehad op de andere antwoorden.

De interviews zijn door mezelf afgenomen vanwege de relatie die ik heb opgebouwd met ouders en leerlingen. Carey en Asbury (2012) en Baarda & Van der Hulst (2017) raden aan interviews door een collega te laten afnemen die ten dienste staat van de onderwerpen die in de topiclijst zijn genoemd en zodat de interactie van de deelnemers gelijkwaardig is. De inhoud van de gesprekken zijn valide omdat er mét en niet over leerlingen en ouders is gepraat.

Het doel is om met leerlingen samen ervaringen te kunnen delen, vanuit kennis en respect naar elkaar. Deze vieringen bevatten leefthema's die ook maatschappelijk relevant zijn. Het is daarom belangrijk de vorm en inhoud goed op elkaar af te stemmen. Een aanbeveling is het doelbewust inzetten van verschillen tussen leerlingen zoals de culturele en levensbeschouwelijke verschillen als ingang voor identiteitsontwikkeling. Het schoolteam zal richting een doel moeten werken. Als het doel van de viering duidelijk is, zal het proces en de organisatie ernaar toe ook duidelijker zijn. Iedere school heeft een bepaalde visie en zal deze ook zichtbaar moeten maken. De viering is hierbij een goed moment om deze schoolvisie praktisch te behandelen en aan te scherpen.

Literatuurlijst

Artikel 11. *Gronden voor vrijstelling van geregeld schoolbezoek* (1969). Opgevraagd op 2 februari 2018 van www.wetboek-online.nl

Baarda, D. B., & Hulst, Monique van der, 1970. (2017). *Basisboek interviewen: Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews/ Ben Baarda en Monique van der Hulst* (Vierde druk. ed.). Groningen; Houten: Noordhoff Uitgevers.

Berge, ten, B. (2012). Genres van vieringen. *Vieren in het voortgezet onderwijs, praktijken en reflecties*. Woerden: VKO (p. 29-33)

Boer, T. de. (2015). *Van Dale middelgroot woordenboek Nederlands: Onder redactie van Theo de Boer* (1e oplage. ed.). Utrecht: Van Dale.

Bron, J. (maart 2006) *Een basis voor burgerschap een inhoudelijke verkenning voor het funderend onderwijs*. Enschede: Stichting Leerplanontwikkeling (SLO)

Bruin, K., & Heijde, Hans van der, 1954. (2007). *Intercultureel onderwijs in de praktijk: Klaas Bruin, Hans van der Heijde* (5e, herz. dr. ed.). Bussum: Coutinho.

Carey, M., & Asbury, J.E. (2012). *Focus Group Research*. New York: Routledge.

Eldering, L., (2014). *Cultuur en opvoeding: Lotty Eldering* (Zevende, herziene ed.). Rotterdam: Lemniscaat.

Gielis, J., (2015). *7 tips voor je eigen ritueel*. Opgevraagd op 7 februari 2018 van www.psychologiemagazine.nl

Harten, van, A., M. (2007). *Samen vieren*. Mensenkinderen, 109, 17-18

Kopmels, T., Berg, van de., Bas, & Avest, T., Ina. (2013). *Geloof je het zelf?* Bussum: Coutinho.

Nijenhuis, M., & Berg, Aart van den. (2007). *Vieren kun je leren: Marita. [Auteurs: Aart van den Berg. et al. ; ill.: Iris boter]* (1e dr. ed.). Amersfoort: Kwintessens.

Onderwijsraad (2010). *Ouders als partners. Versterking van relaties met en tussen ouders op school*. Den Haag: Onderwijsraad.

Schaik, P. van., Kuijer, R. de., & Volkers, K., 1954. (2004). *En dat vieren wij: Feesten en vieringen van kinderen in kleurrijk Nederland*. Utrecht; Amsterdam; PlanPlan.

Smit, F., Sluiter, R., & Driessen, G. (2002). *Allochtone ouders en de pedagogische functie van de basisschool*. Nijmegen: ITS- Stichting Katholieke Universiteit Nijmegen.

Smit, F., Sluiter, R., & Driessen, G. (2006). *Literatuurstudie ouderbetrokkenheid in internationaal perspectief*. Nijmegen: ITS- Radboud Universiteit Nijmegen.

- Smit, F., Driessen, G., Sluiter, R., & Brus, M. (2007). Ouders, scholen en diversiteit. *Ouderbetrokkenheid en participatie op scholen met veel en weinig achterstandsleerlingen*. Nijmegen: ITS–Radboud Universiteit Nijmegen.
- Swet, J. v., & Munneke, E. L. (2017). *Praktijkgericht onderzoeken in het onderwijs: Jacqueline van Swet, Lisette Munneke*. Amsterdam: Boom.
- Verkuyten, M., J., A., M., (2010). *Identiteit en diversiteit: De tegenstelling voorbij / Maykel Verkuyten*. Amsterdam: Pallas Publications.
- Vries, P. de, & Schouten, E. (2013). *Handboek ouders in de school: Voor scholen in het primair en voortgezet onderwijs, pabo's en lerarenopleidingen/ peter de vries; eindredactie Elise Schouten* (Vijfde druk. ed.). Amersfoort: CPS Onderwijsontwikkeling en advies.

Bijlagen

Bijlage 1: Acculturatiestrategie

Bijlage 2: Mail ouders; verzoek tot deelname aan interview

Bijlage 3: Literatuuronderzoek

Bijlage 4: Interviewschema

Bijlage 5: Interview (1) ouders

Bijlage 6: Interview (2) ouders

Bijlage 7: Interview (3) ouders

Bijlage 8: Interview leerlingen

Bijlage 9: Interview directie

Bijlage 10: Stappenplan viering

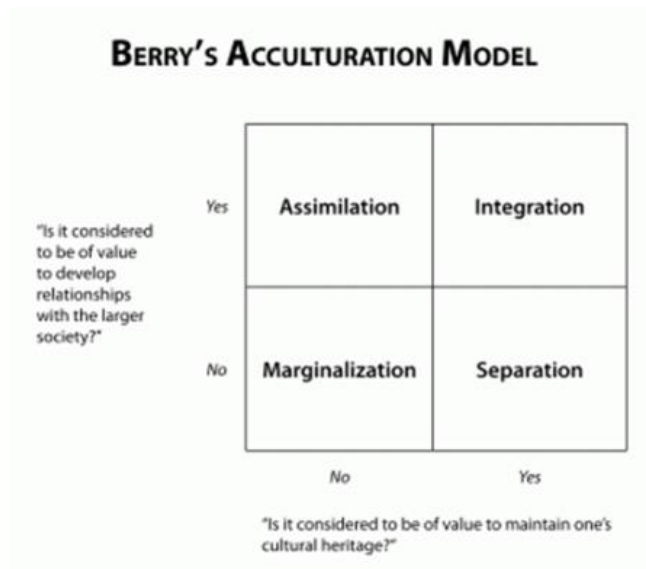
Bijlage 11: Aankondiging viering

Bijlage 12: Feedback focusgroep (1) op ontwerp

Bijlage 13: Informatie ouders omtrent viering

Bijlage 14: Feedback focusgroep (2) op uitvoering

Bijlage 1: Acculturatiestrategie

Verkuyten (2010) volgens Berry (1997)

Bijlage 2: Mail ouders; verzoek tot deelname aan interview

(6 april 2018)

Op 6 april 2018 om 13:42 schreef Leonie Mooren <mailservice@email.parnassys.net>:

Beste ouder van groep 4b,

Op dit moment ben ik bezig met een onderzoek voor mijn Masterstudie (Educational Needs)

Dit onderzoek gaat over **het samen vieren (zoals jaarlijkse feesten, verjaardagen etc.) op school met behoud van je eigen identiteit.**

Daarbij vind ik het belangrijk om er achter te komen hoe dat ouders en leerlingen dat zien en wat ze eventueel anders zouden wensen.

Ik wil daarover graag met u in gesprek op school door het stellen van een aantal vragen en zou uw bijdrage zeer op prijs stellen.

Als u mij hierbij wilt helpen (half uurtje)?

Kan dat op:

- dinsdag 10 april om 8.40- 9.10u
- woensdag 11 april om 8.40-9.10u
- donderdag 12 april van 15.00-15.30u
- maandag 16 april om 9.40-9.10u
- Woensdag 18 april om 11.45-12.15u

Kunt u via mail laten weten welke datum u het best uitkomt?

Dan krijgt u van mij nog een persoonlijke uitnodiging.

Schikken de dagen u niet, kunnen we ook een nieuwe afspraak maken.

Ik hoor graag van u,

vriendelijke groeten (van een hardwerkende en studerende) juf,

Leonie Mooren

Bijlage 3: Literatuuronderzoek

Ik orden data aan de hand van de vooraf gestelde thema's die met de onderzoeksvraag te maken hebben en richt me op de verbanden en diepere betekenissen in de data.

Vieren en identiteit

Volgens Wim Westerman schrijft in 'Vieren kun je leren' van Nijenhuis en Van den Berg (2007) groeien kinderen op in een nieuwe situatie. Ze moeten worden voorbereid om een eigen kijk op situaties en op het leven te ontwikkelen. Vanuit pedagogisch opzicht moet je aandacht besteden aan de levensbeschouwelijke identiteit waarmee de leerlingen naar school komen.

Tegenwoordig wordt er vanuit het actieve pluriformiteit aandacht besteed aan levensbeschouwelijke ervaringen.

Voor leerlingen spreekt het vierende aspect van religies, de feesten, het meest aan. Geen enkele school kan het bestaan van religieuze feesten negeren. De school is de drempel tussen de ervaringen van thuis en de samenleving. Nijenhuis en Van den Berg (2007) schrijven dat de school leerlingen begeleidt op deze drempel om evenwicht te vinden tussen objectiviteit en subjectiviteit. Tussen informeren over en betrekken bij ter ondersteuning van de ontwikkeling van de identiteit. Opdat zijn leren hun eigenheid te ontwikkelen en te bewaren. Om leerlingen hun eigen positie in de levensbeschouwelijke pluriforme en culturele samenleving te kunnen bepalen. Zo zou een school zich de vraag moeten stellen of een kerstboom, als symbool van een christelijk feest, wel thuishoort in de hal. Westerman (2007) geeft aan dat sommige gemeentebesturen de 'kerstversieringen' vervangen door 'decemberversieringen' en 'lichtfeest' vervangt het woord 'kerstfeest', om aanhangers van andere godsdiensten er niet mee voor het hoofd te stoten.

Kersten geeft in zijn boek *Schooltijd vieren* (1998) aan dat schoolvieringen voor kinderen een bijzondere gelegenheid is om zich aan elkaar te laten zien met andere kwaliteiten dan alleen maar de cognitieve. Volgens hem is er bepaald stappenplan om op de juiste manier te vieren. Deze stappen houden in evenwicht wat het doel is en welke uitingen bij dat doel horen. Het is belangrijk om het doel voor ogen te houden. Stel vooraf doelen op zodat je tijdens het proces van voorbereiding er niet afwijkt van. Zorg dat doelen zijn afgestemd op de visie en missie van de school om de pedagogische continuïteit te waarborgen. Ook hier zal gekeken moeten worden naar de eigen doelstellingen, de interesses van de leerling en het maatschappelijke draagvlak.

Om het doel van de viering te bepalen is het belangrijk dat de gelegenheid om te vieren goed wordt onderzocht. Wat of welk feest wordt er gevierd? In welk genre (ten Berge, 2012) vieren we? Ligt deze gebeurtenis ook bij de doelgroep? Welke jaargetijde is het? Vragen die in het voorbereidingsproces niet mogen ontbreken. Ook moet er een antwoord zijn op welke feesten er wel of niet worden gevierd.

Kersten ziet rituelen als ankerpunten in het leven. Op school worden deze rituelen uitgevoerd waaruit de ziel is vertrokken. Ze worden wetmatig voltrokken en vaak weten de betrokkenen niet eens wat de betekenis ervan is.

Een goed thema, verhaal en een bekend en beeldend symbool of voorwerp zijn volgens Kersten (1998) belangrijk in een viering. Een goede voorbereiding, samenstelling van thema en vorm zorgen ervoor dat leerlingen ontvankelijk worden voor de boodschap die wordt overgebracht. De

hierboven beschreven extra aandachtspunten, zorgen volgens Kersten voor een goede samenhang tussen de verschillende onderdelen van een viering.

De betrokkenheid van docenten en leerlingen kan resulteren in een goede samenstelling van werkvormen, beelden en symbolen. Een goede afweging tussen thema, werkvorm en doel zal de leerling meenemen in het verhaal en uiteindelijk in de bedoeling van de viering.

Randzaken in de organisatie zijn erg belangrijk voor de onderlinge samenhang, de bereidheid in het team en de sfeer tijdens de viering.

Rituelen

In het artikel van Janneke Gielis (2015) deden Texaanse onderzoekers C. Legare en A. Souza een studie naar rituelen. En testten die rituelen uit op proefpersonen uit Brazilië en Amerika, om te zien welke aspecten ze voor ons effectief maken. Zo blijkt dat rituelen het best werken wanneer ze een aantal keer worden herhaald, worden uitgevoerd op een vast tijdstip en als ze bestaan uit meerdere stappen/handelingen.

Zintuigen hebben een sterke verbinding met onze herinneringen en emoties. Zorg ervoor dat er zoveel mogelijk zintuigen worden geprikkeld voor een diepere beleving en herinnering. Geef betekenis met symbolen. Het werkt effectief als de symbolische en de letterlijke betekenis op elkaar lijken. Zoals een kaars voor warmte en licht. Eten is ook geschikt als symbool. Betrek iedereen bij de rituelen voor meer betrokkenheid. Een synchrone handeling met een groep, zoals gezamenlijk zingen of dansen, zorgt dat je elkaar leuker vindt.

Biedt ruimte aan verandering, spontaniteit en aanpassing tijdens rituelen. Wanneer je dit niet doet, worden ze saai en rigide en verliezen ze hun betekenis. E. Galinsky, een Amerikaanse onderzoeker gaf aan dat vroeg in haar onderzoek aan kinderen wat ze het meest zou bijblijven aan hun jeugd. Dit waren de alledaagse en kleine rituelen die eruit sprongen voor deze kinderen. Zoals bijvoorbeeld grapjes, liedjes, en zelfbedachte verhaaltjes (Gielis, 2015).

Kinderen houden van vieringen en feesten en de bijbehorende rituelen (Schaik, P. v., Kuijer, R. d., & Volkers, K., 1954. (2004) En zijn hoogtepunten in het jaar en vooral ook een gevoel van verbondenheid en saamenzijn.

Eten

Het eetonderzoek van Vohs in het artikel van Gielis(2015) leert ons dat het een sterk effect heeft, wanneer je tijd laat zitten tussen het ritueel en de consumptie ervan ten aanzien van de voorpret, smaak en plezier.

Seizoenen

In de niet godsdienstige scholen kent men ook vieringen. De seizoenen markeren het leven en dat krijgt gestalte in de seizoensvieringen (kersten, 1998).

Ouderbetrokkenheid vergroten

Om een koppeling te maken naar het theoretisch kader, geven Smit, F., Sluiter, R., & Driessen, G., (2006) een aantal condities waar je aan moet voldoen om de ouderbetrokkenheid te vergroten. Zoals een open dialoog en communicatie tussen ouders, leraren en directie. Waarin leraren en ouders zich zien als partners, die in onderlinge samenwerking vormgeven aan de doelen en de inrichting van de school. De leerkracht dient zich open te stellen voor ouders met

verschillende sociaal-culturele achtergronden en over verschillende strategieën te beschikken om met uiteenlopende groepen van ouders om te gaan. Ook vinden Smit, F., Sluiter, R., & Driessen, G., (2006) dat er activiteiten gericht moeten zijn op het betrekken van moeilijk bereikbare ouders. Zoals dat de school zelf initiatieven neemt in het verkrijgen van meer zicht op wensen en de belangen van deze ouders. Allochtonen en laag opgeleide ouders zullen voor scholen als serieuze gesprekspartners moeten worden beschouwd. Een grotere hoeveelheid actief betrokken ouders zullen bereid moeten zijn om met laagopgeleide en allochtone ouders samen vorm te geven aan verschillende vormen van ouderbetrokkenheid.

Bijlage 4: Interviewschema

Het interviewschema is opgesteld volgens de richtlijnen van het boek *Basisboek interviewen* van Baarda & Van der Hulst (2017).

1. Er wordt gestart met een *introdunctie* en een *beginvraag*.
2. De vragen worden gesteld aan de hand van *topics*.
3. Het interview wordt afgesloten met een *dankwoord* en ik maak duidelijk dat ik me houd aan de Wet bescherming persoonsgegevens (Wpb)

“Dankjewel voor jullie bereidheid om deel te nemen aan dit interview.

Dit interview gaat over het samen vieren van een viering.

Onderwerpen die aan bod komen zijn elementen van de van je eigen identiteit en je betrokkenheid.

Voorafgaand zal ik het begrip identiteit uitleggen zoals deze in een woordenboek staat.

1gelijkheid: je identiteit bewijzen, bewijzen dat je de persoon bent voor wie je je uitgeeft

Daarbij vind ik het belangrijk om er achter te komen hoe dat jullie dat zien en wat jullie eventueel anders zouden wensen bij een viering. De antwoorden worden anoniem verwerkt”

Interview ouders van leerlingen uit de groep:

1. *Dankwoord en privacy.*
2. *Wilt u eens specifieke kenmerken opnoemen die te maken hebben met uw **identiteit** wanneer u thuis aan het vieren bent. Denk hierbij aan uw **cultuur tijdens feesten**, afscheid etc?*
3. *Wanneer is voor u een **viering geslaagd**? En wat heeft de school daarin te doen om die **elementen** terug te laten komen?*
4. *Wilt u **betrokken** worden bij de vieringen op school? En zo ja, hoe dan?*
5. *Wanneer zou u uw kind **niet laten deelnemen** aan een viering?*
6. *Wat wilt u graag **terugzien in een viering**?*
7. *Dankwoord*

Interview leerling uit de groep: richtvragen

- Vertel jouw **Ideale viering**?
- Wat vind je van de vieringen bij ons op school? Denk aan bijvoorbeeld Kerstmis, Carnaval, verjaardag of afscheidsvieringen.
- Wat doe je **thuis** wanneer je viert? En zou je dat **op school** ook willen?
- Wat zou je **niet willen** tijdens een viering?

Bijlage 5: Interview (1) ouders

(Donderdag 12 april 2018 om 15.20u)

Islamitische ouders met migratieachtergrond: één afkomstig uit Syrië, twee uit Somalië en één uit Turkije.

Interview	Open coderen
<i>"Oké, goed dan gaan we starten. Dankjewel allemaal dat jullie hier zijn voor mij. Dit interview gaat dus over samen vieren op school. Daarbij vinden we het belangrijk dat iedereen daaraan deel kan nemen. Ik heb hier de moeder van (1) A, van (2) M, moeder van (3) A en (4) K. De namen haal ik weg. Jullie helpen mij met dit onderzoek. Alvast dankjewel daarvoor. Vooraf zal ik jullie iets vertellen over wat het woord identiteit betekent. Dat betekent dat je gelijk bent aan elkaar en als ik mijn identiteit wil laten zien, dan laat ik eigenlijk zien wie ben, hoe ik me gedraag, dat is mijn identiteit. Dus mijn eigen karakter dat ik aan jullie laat zien, dat is mijn identiteit.</i> 1: Nou, zouden jullie eens specifieke dingen, kenmerken op willen noemen, die jullie thuis vieren, welke dingen hebben te maken met uw identiteit wanneer u thuis aan het vieren bent? En wat wilt u hiervan terugzien op school? Is er iets waarvan je zegt: als ik thuis ben in mijn cultuur dan heeft dit met mijn identiteit te maken. Zou u daarover iets kunnen vertellen? 1: uhhh, ja, Ik: dat is misschien een moeilijke vraag.... 1: nee makkelijke vraag, ja, maar ook. Op onze geloof over de Islam is dan heel makkelijk. Zelfde alle geloven. We hebben 1 God, bidden 5 keer per dag. Van ochtend tot nacht, 5 keer bidden. Voor bidden moeten wij goed wassen, handen en gezicht, armen en voeten en hoofd ook. Eerst het hoofd en dan voeten. Moeten zo doen. Dat zijn de rituelen die bij het bidden horen. Bij de feesten bidden we dan ook. We hebben twee feesten per jaar. De eerst is de Ramadan, na de Ramadan is het Suikerfeest, daarna het slachtfest. Als iemand rijk, heeft genoeg geld, gaat 1 schaap slachten, Ik: O ja? En wat doen jullie thuis dan, wanneer jullie bijvoorbeeld het Slacht- of Suikerfeest vieren. Hoe vieren jullie dat? Mag ik misschien iemand anders vragen. 2: Ja we vieren, we hebben Suikerfeest, in Somalië we vieren 3 dagen. Voor kinderen is leuk. We maken gewoon, met familie, met vrienden, met vriendinnen, met zeg maar bij elkaar komen, we gaan samen bidden, in de moskee bidden, ja ja ja, dan bidden klaar, we gaan knuffelen, nieuwe kleren, allemaal nieuwe en de kinderen cadeau en geld geven. We komen thuis, lekker gezellige eten. Buiten de kinderen, jullie weten in Nederland de kinderen 1 dag gegeven, is voor ons niet genoeg, maar wij vieren, wij vieren 3 dagen omdat we naar elkaar gaan, met de familie, kinderen ook geld geven, ook buiten spelen. We gaan op bezoek. Ik: Dus jullie vieren drie dagen feest?	Bidden Rituelen voorafgaand Rituelen Samen, Elkaar aanraken Kleding Eten Cadeaus Kinderen spelen

1: Mag ik iets vertellen? Waarom deze feest komt na de Ramadan, de hele Ramadan duurt 30 dagen, verplicht 30 dagen vasten, verplicht van onze god. Daarna komt 1 dag na Ramadan moet vasten is los. Deze dag van vroeg van vanaf 5.00u wij eten. Wij bijvoorbeeld water of iets, mag niet op vasten. Daarom vieren de mensen de drie dagen. Ik: oké ik begrijp het, mooi. Uhm even kijken. Dus u heeft 2 feesten. 2. Wanneer als we hier op school feesten, dus de feesten vanuit de Nederlandse cultuur en wanneer we er op school aandacht aan besteden. Wanneer zou voor u de viering geslaagd zijn en welke onderdelen moeten aan de orde komen? Dus wanneer is voor u de viering goed zodat u kind mee kan doen? 3: Voor ons alle twee de feesten heel belangrijk. Ik: Als we hier bijvoorbeeld Sinterklaas of Pasen, Kerst vieren. Is er dan iets waarvan u zegt dit moet de school doen om mijn kind mee te laten doen. Heeft u daar een idee over? 2: Het idee is, wij zijn Moslim en we respecteren de feesten van jullie, ja en jullie respect voor ons, maar we kunnen niet hetzelfde vieren, jullie kunnen ook niet met ons vieren, maar wij jullie respect. We vertellen kinderen alles over de Nederlandse cultuur. Moet respect voor de Nederlanders en voor de andere mensen. Ze moeten weten welke feestje hebben jullie. Omdat we zijn ouders, de Islamieten nemen mensen serieus, respect voor alle mensen, niet alleen Nederlanders. Ook joden, joden. Respect ook joden, omdat dat onze cultuur is en ons geloof. Ik: oké 3. De feesten geven hier op school bepaalde tijden aan. Dan vieren we in die bepaalde periode. Wanneer we bijvoorbeeld een lente of een winterfeest vieren. Zou uw kind daaraan mee kunnen doen? 1: Als het gaat om het geloof, dan alle geloof. Alle geloven, alle profeten zijn ook van ons. Alles wat afhangt van geloof moeten kinderen weten. Ik: Dus u zegt eigenlijk dat ze aan alle feesten en vieringen mogen meedoen, als het maar niet over 1 geloof gaat. Ja, dat klopt. 4: Maar bijvoorbeeld, maar bijvoorbeeld christelijk feestje niet. Ja. Ik: Dan zegt u daar doen we niet aan mee. 2: Ja, want dat schaadt het geloof. Ik: Maar is het een feest op een ander moment wat wij zelf bedenken, dan maakt het niks uit. 3: Ja, ja, maakt niks uit. Is geen probleem. Ik: En dan zouden we toch samen kunnen vieren. 2: ja natuurlijk, natuurlijk. 4. Ik: oké, uhm, nou. Heeft u zelf nog iets als u denkt aan het samen vieren en dat ik dan mag zijn wie ik ben. Dat uw kind mag zijn wie die is. Heeft u daar ideeën over hoe we dat op school kunnen doen? Hoe zouden wij op school samen kunnen vieren, dat ze allemaal mee mogen doen?	Regels Respecteren elkaars geloof Nederlandse cultuur wordt overgedragen Respect voor de ander Feest van en met alle geloven Niet vanuit één bepaald geloof Christelijk feest is schadelijk voor het geloof Eigen verzonnen feest is geen probleem voor Moslim
---	--

U zegt eigenlijk: alles mag, als het maar niet vanwege het geloof is. Ja, hmmm, heeft u daar nog ander ideeën over. 2: wanneer we klaar zijn voor ons feest. Wij willen ook graag voor andere kinderen, wij willen eten geven voor andere kinderen. 1: Wij willen ook andere kinderen voelen voor ons. Feestje ja, wij willen voelen, wij zijn mensen en niet alleen moslim. Ik: Ja, dat is jouw identiteit. Je bent vrouw, moeder, je houdt ook van andere dingen en daarnaast heb je het moslim geloof. 2: Voor school, we zijn klaar met suiker/slacht feestje. Wij komen naar school, kinderen iets geven. Eten, we willen iets geven, samen geven, voor juf ook. Ik: heel mooi. 1: en, uh? Ik: ja? Vertel, 1: En 1 keer per jaar 1 uurtje praten over bijvoorbeeld moslimkinderen bijvoorbeeld over hun geloof. Bijvoorbeeld mijn oudste zoon, met kerst, mijn zoontje zegt naar buurvrouw, gefeliciteerd met kerst en nieuwjaar. Buurvrouw zegt: waarom feliciteer je mij? Jullie zijn moslims. Hij zegt: maakt niets uit, wij zijn hier samen. Bijvoorbeeld mijn kinderen weten niet de verschillen, kinderen zijn kinderen. Ik praat niet de hele tijd over moslim, hij is nog kind. Hij wil spelen en gewoon zijn. Ja, hij wil gewoon wonen. Ik praat niet veel over andere geloven. Buurvrouw in Syrië was ook christelijke, in mijn land heel veel geloven. Dat wil ik niet hier, beetje verschillen tussen geloven. Ik: We zijn gelijk aan elkaar. 1: ja daarom openbare school, openbaar. Daarom kwam ik naar hier, ander land, democratisch land. Ik: Ja klopt, dat is ook fijn. Ik: Heb ik nog een laatste vraag over als we samen gaan vieren. 5. Andere vieringen, dus geen geloofsvieringen, wilt u daarbij dan betrokken worden, meedenken over zo'n viering. Dat hoeven we nu niet af te spreken hoor, zou u dat fijn vinden als school dat vraagt? 1-2-3-4: Jaaahhh, natuurlijk, graag! Allemaal. Ik: En hoe moet de school dat dan doen? Is een email sturen voldoende, of gewoon vragen.... Wilt u vaker op school komen om te praten? 2-3-4: jaaah, voor mij is email goed. 4: ja email goed. Daarna spreken met u. Als je school ...over Suikerfeest...als je mag met boven, administratie, mag ze twee dagen vrij. Ik: Dat weet ik niet, ik begrijp uw vraag. 4: Eén dag niet genoeg, tweede dag samen eten en spelen, veel vrienden en familie. Kerstvakantie twee weken vrij, 1 dag is misschien...kun jij doorgeven? Wij eerst vertellen wat is het feest? Als je doorgeven geen probleem, wij willen wachten. Ik: Is er nog iets anders, wat u wilt zeggen. Anders wil ik jullie echt hartelijk bedanken dat jullie mij dit verteld hebben.	Niet vieren vanwege één bepaald geloof Een ander laten horen en proeven over onze godsdienst Cadeaus en eten voor anderen Praten over eigen geloof Diversiteit leerlingen Openbare school en democratie Ouderbetrokkenheid wordt positief ontvangen
---	--

1: Mag ik, ik vertel veel sorry, ik wil graag zeggen volgende maand. Ramadan, mijn zoontje wil graag vanzelf meedoen. Ik zeg zoontje, jij moet eten, maar hij zegt mama ik vind het lekker om te vasten ik wil graag meedoen. Oké, dus hij wil graag meedoen. Als ze willen, dat maakt niet uit. Ik ga soms toch boterham geven, hij neemt terug mee naar huis. Hij is er mee bezig. Kinderen veel denken, waarom alle ouder mensen dit doen... Ik: ik hoor K. ook wel eens zeggen in de klas: is het goed voor mijn geloof? Hij waarschuwt som ook anderen; is dit goed voor jouw geloof? Dat zegt ook dat hij anderen respecteert. 4:Hij vraagt mama, waarom doe jij zo? ...hij is al te veel over denken. 1: Zo ook, Pasen, in de klas praten jullie over van wie je houdt. Hij zegt over jezus, is ook van ons, ik houd ook van jezus. Wij moeten houden van hun.... Van Adam tot...alles. Ik: Dat wist ik niet, dus dankjewel daarvoor. Ik: zo...het is goed, heel duidelijk. Dankjewel allemaal nogmaals..." (Daarna opname apparatuur uitgezet en getest)	Regels en afspraken Zonder schending geloof Kennis van andere geloven
---	--

Bijlage 6: Interview (2) ouders

(12 april 2018 om 21.05u)

Telefonisch interview met Respondent A: Nederlandse katholieke moeder en ook klassenouder

Interview	Open coderen
<i>"Ik: Welkom A, dankjewel voor je bereidheid om deel te nemen aan dit interview. Het gaat over het samen vieren zoals de jaarlijkse feesten, verjaardagen op school met het behoud van je eigen identiteit. Daar had ik je al over gemaild. Daarbij vind ik het belangrijk om erachter te komen, hoe dat jullie dat zien en wat je anders zou wensen. De antwoorden worden uiteraard anoniem verwerkt, en vooraf wil ik je het begrip identiteit even toelichten zoals we dat gebruiken en het ook in een woordenboek staat. Identiteit staan voor gelijkheid, oftewel je identiteit bewijzen dat jij de persoon voor wie jij je uitgeeft. Of een tweede zou kunnen zijn, je eigen karakter, dat mag je ook beschrijven als je eigen identiteit.</i> <i>A: hmmm, oké.</i> <i>Ik: mijn eerste vraag aan jou is:</i> 1. Wil je eens specifieke kenmerken opnoemen die te maken hebben met jouw identiteit wanneer je thuis aan het vieren bent, denk aan jullie cultuur tijdens feesten, vieringen, afscheid et cetera. <i>A: hmmm, nou ja de meest geijkte zijn de verjaardagen zal ik maar zeggen, daar heb je natuurlijk je momenten in. Dat vieren we met taart, met visite over de vloer, met vrienden en familie, en uhhh, buiten de verjaardagen dan heb je natuurlijk ook nog de feestelijke momenten samen.</i> <i>Jaaaah, de feestdagen zoals we die eigenlijk vieren, Pasen, de feesten zoals Kerst en Oud en Nieuw. Die vieren we zoals heel veel mensen dat doen. Heel feestelijk met veel eten, maar vooral door het samenzijn met familie.</i> <i>Ik: Dat is duidelijk, een beetje traditioneel zoals we dat in Nederland dat doen.</i> <i>A: ja, ja, ja</i> <i>Ik: oké</i> 2. En wanneer is voor jullie een viering geslaagd? Wanneer zeg je: we zijn het helemaal eens met deze viering, wat heeft de school daarin te doen? Welke onderdelen moeten aan bod komen? <i>A: Wat bedoel je dan? Wanneer die ook thuis geslaagd is, ik denk dat wanneer je welke feestdag ook bedoeld.... Nou uhm, recentelijk Pasen, weet je. Het is dat het nu ook op school aan de orde is gekomen, dat Jezus aan het kruis genageld is.... Voorheen was dat nog niet zo, was het bij ons nog meer met de paashaas en opa en oma. En gewoon ook dat het dan eigenlijk het begin van het voorjaar is en dat we er dan samen op uit gaan. Vooral het samen doen. Als J. in dit geval niet hoeft te werken, dan zijn we echt samen met z'n vieren. Als het gaat om Kerstmis dan heeft het meer om handen. Dan komt de boom uit de kast, ondanks dat we geen kerkgangers zijn. We</i>	Eten Familie, vrienden Eten, familie Bindend verhaal Jaargetijden

leven neutraal als het gaat om een stuk geloof. J en Ik zijn allebei wel katholiek gedoopt. En ik moet zeggen het stalletje wat bij ons aanwezig is, is ook echt nog een erfstuk, dus ... Ik: ja, ja. Oké A: ...onder de kerstboom staan. En ja, weet je eerste kerstdag vieren is weer met eten en familie erbij. Je merkt ook dat school daar een bijdrage inlevert. Ja natuurlijk ook het kerstdiner verzorgen, ook andere mensen daarbij willen te betrekken. Ook met een ander geloof, dat vind ik heel goed. Ook andere daarin leren kennen daarin. Uhm, soms ook kennis maken met het Suikerfeest. Daar wordt volgens mij nog niet zoveel meegedaan. Tja sinterklaas, weet je. Ja heeft op zich niet zo zeer ...voor beleving niet zoveel met geloof te maken, maar oorspronkelijk natuurlijk wel. Ik: ja, ja A: Uhm....ja dat koppelen we niet aan het geloof, dat is voor ons gewoon een kinderfeest. Voor ons is het zoiets, zolang de kinderen er nog in geloven, dan is het voor ons vieren met cadeautjes die plotseling in huis verschijnen. Later zal het surprise zijn met weer een heerlijk samen zijn, Ik: oké, nou ja dat is denk ik ook steeds een beetje jouw antwoord. Het gezellig samenzijn, als ik het goed beluister. Dat is wat jullie volgens mij vooropstellen, daarnaast zie ik de traditionele dingen uit de Nederlandse cultuur, zoals die hier gelden voor de meeste feesten. En uhm, jullie zelf zijn daarin niet godsdienstig aangelegd. A:nee het geeft ons geen aanleiding een kerk te bezoeken. Ik: Mijn vraag: wat heeft de school daarin te doen? Heb ik het goed, wanneer het gestimuleerd wordt, wanneer kinderen interesse tonen in elkaars, geloven dat je dat prima vindt. Uhm, maar dat ook weer het stukje samenzijn wordt benadrukt. A:Jaaah, absoluut, maar ook als het gaat om ...zeg maar...begrip hebben voor elkaars normen en waarden. Dat klinkt misschien wel zwaar, want het zijn nog kinderen. Uhm, om maar een voorbeeld te geven, je moet er wel voor open staan. Toen zaten onze meiden nog in de kleuterklassen.... Het meisje zit niet meer op deze school, ze is naar B verhuisd. We hebben in die tijd dat zij de Ramadan vierden...als klassenouder was ik ook wel een beetje betrokken bij dit gezin.... Omdat niet altijd alles duidelijk was, in communicatie en de Nederlandse taal was een belemmering. Toen werden we uitgenodigd voor het Suikerfeest. Heb je zin om ook te komen? Eigenlijk verbouwereerd, van goh, weet je. Ja natuurlijk, heel gastvrij, wat wordt er van ons verwacht? Moeten we ook iets meenemen? Moeten we verkleed gaan? En heel vrij. We zijn ook naar dat gezin toegegaan. Er waren wat andere vrienden van hun daarbij, uiteindelijk als je het geheel ziet, uh, hetzelfde, het gezellig samen zijn onder het genot van een hapje en een drankje. Het heeft natuurlijk een andere sfeer, andere geuren en andere samenstelling, maar het was gewoon heel bijzonder. En de kinderen hebben het er nog steeds over, zo van	Neutraal en katholiek Eten en familie Samen Kennis van andere geloven Beleving niet gekoppeld aan geloof Cadeautjes Regels en afspraken Samen, eten en drinken Cultuur verschillen worden geaccepteerd
--	---

ja...weet je nog. Eten met de handen en met van die pannenkoeken, en heel veel zoetigheid. Ik: ja ja A: Dat soort dingen mogen van mij op school ook zeker de revue passeren. Ik: Fijn, daar ben je heel duidelijk in. Uhm, volgende vraag is: 3. Wanneer zou jij je kind niet laten deelnemen aan een viering, dus wanneer zou je zeggen van...dat zou ik niet willen, vanwege welke reden dan ook. Dat zou alleen wanneer, tja, tja, iets met wat geweld of zo heeft te maken, tja. Voor zover ik me kan verplaatsen... ik heb op mijn werk Islamitische collega's. Ik weet wanneer er bij hen iets te vieren valt... de vrijdag middag borrel of wat dan ook, dan zullen ze niet zo snel aanwezig zijn wanneer ze weten dat daar alcohol wordt genuttigd. Ja, of te vrijelijk gefeest wordt, dat het niet past in hun manier van feesten. Kinderen vinden het lastig in te schatten wanneer er varkensvlees in zit of in de gelei. Ja, ja. Dan snap ik best dat een ouder daarin niet durft te vertrouwen in hun eigen kind. Of ze onbewust over de schreef zouden gaan. Ik: Ik denk ook bij jullie de Nederlandse cultuur aanwezig, dus je ziet ook geen aanleiding om je kinderen niet te laten deelnemen. A: ja, nee. Het zou alleen vanwege een allergie of zo zijn, maar dan kun je in theorie niets als je daar angst voor zou hebben. Ik: ook helemaal helder, heel duidelijk. Mijn één na laatste vraag. 4. Wilt u zelf betrokken worden bij de vieringen op school? A: Als ik op het eerste antwoord nee zou zeggen, dan geloof je me niet haha. Ik: Nee, dat klopt. Haha A: uhm, als ik weer hang boven de kersthapjes hè? Ik zou zeker, net als mijn man, willen deelnemen aan vieringen. Tja op welke manier?? Ik: Je kunt ook denken aan, vooraf meedenken of beslissen en of alleen participeren, of uhm. A: Tja, dat letterlijk misschien van A tot Z, of op welke manier meedenken om mensen te betrekken. Op welke manier kunnen we het feest van ons allemaal maken? Dat het ook.... Al zou het een bepaald feest zijn vanuit een geloofsovertuiging, welke dan ook. Dat je kunt kijken van nou.... Zodat iedereen daarbij betrokken is tot de uitvoering zelf. Ik merk zelf ook wel, dat uhm, als klassenouder. Dat doe ik ook wel voor de klas van F, in bepaalde mate merk je ook wel een stukje terughoudendheid bij allochtone ouders. Het heeft ook wel met een stukje taalbarrière te maken. Je merkt wel dat een aantal ouders echt hun best doet om, uh, net dat stapje extra te zetten om dat contact op te zoeken. Dan weet je dat vaak ook wel het ijs gebroken is op het moment dat er echt dingen niet duidelijk zijn. Of	Geen geweld Passende dranken en beschaafd feesten Regels eten Dieetwensen Ouderbetrokkenheid wordt positief ontvangen Gezamenlijk vieren Kennisnemen van geloven
---	---

Bijlage 7: Interview (3) ouders

(13 april om 2018 om 12.30u)

Moeder 1 Surinaams christelijke moeder van 8 kinderen, moeder 2 Nederlandse katholieke moeder, niet kerkelijk gezind.

Interview	Open coderen
<i>Ik: Dankjewel voor jullie bereidheid en deelname aan dit onderzoek. Ik heb jullie in een mail gevraagd en daarin al kort uitgelegd waar het over gaat. En het is de bedoeling dat ik probeer een viering te houden in de klas waarbij alle leerlingen aanwezig kunnen zijn. Waarbij ze de eigen identiteit behouden. Ik ben geïnteresseerd in hoe jullie daarover denken. Mijn eerste vraag is:</i> <i>Wilt u eens elementen opnoemen, wanneer u thuis aan het vieren bent? Wat doen jullie dan zoals bijvoorbeeld rituelen en wat hoort bij de eigen identiteit?</i> <i>Identiteit betekent eigenlijk de persoon waar jij je voor uitgeeft. Dat is gelijk aan jouw identiteit.</i> <i>Moeder 1: Uhm, zeg maar, als wij een verjaardagfeestje hebben laten we kinderen zelf het thema kiezen. Dat hoort echt bij ons, het kenmerk van onze familie.</i> <i>We beginnen altijd met het ontbijt op bed, op ons bed, dan krijg je 1 of 2 cadeautjes. En dan in de middag, na school, gaan we lekker eten weer, blijven we zo een beetje hangen. We weten van tevoren wat iedereen lust en dan gaan we zo een beetje het feestje vieren. En zeg maar, ze heeft laatst een prinsessenfeestje gekregen. Met alles erop en eraan.</i> <i>Ik: Hoort dat bij het eigen gezin, jullie cultuur, jouw identiek, of omdat je ergens bij aangesloten bent.</i> <i>Moeder 1: Ja, alle drie, in ons gezin vinden we ontbijt op bed lekker, maar hoe wij ons feest vieren is echt hoe onze cultuur dat doet.</i> <i>Ik: kunt u daar eens meer over vertellen?</i> <i>Moeder: Met pinâtas, met grabbelton, grote kaarten, torems, dat de kinderen alles in het eigen gekozen thema hebben. Wat er op dat moment in de beleving van de kinderen speelt.</i> <i>Moeder 2: hmmm, ja bij ons kerstmis misschien, met de kerstboom. Ook wel een paar cadeautjes onder de boom. Naar familie gaan, naar een kerststal. Kinderen zijn gedoopt, maar niet echt kerkelijk gezind. De kinderen kennen het kerstverhaal. Ze vinden het wel fijn om naar zo'n stal te gaan.</i> <i>Ik: voor de beleving?</i> <i>Moeder 2: Ja.</i> <i>Ik: Wat zouden jullie graag terug willen zien, wanneer we in de klas een viering houden? Als je iets van jezelf mag laten zien.</i> <i>Moeder: Volgens mijn vinden de kinderen het wel leuk hoe de verjaardagen op school gevierd worden. Maar ik mis in het boekje van de school.... Ik houd altijd rekening met de moslimkinderen.... Ik denk</i>	. Thema Cadeautjes Eten Rituelen en thema Beleving Cadeautjes Rekening houden met elkaar

niet dat altijd iedereen weet waar ze rekening mee moeten houden wanneer ze trakteren. R. Heeft moslim vrienden. <i>Ik: Dus, wat zou je terug willen zien in een viering: Een traktatie, en dat daarbij rekening gehouden wordt met diëten vanuit geloofsachtergronden en andere allergieën.</i> <i>Moeder 1: Ja, het is toch sneu als ze zeggen:” dat mag ik niet.” Misschien een tip-boekje, dat toch alle kinderen iets krijgen. Je vindt het gauw zielig anders. Zou ik niet leuk vinden voor mijn kind. Ik ben blij dat ik weet dat iedereen het heeft kunnen eten. Ik stond er zelf ook niet zo bij stil.</i> <i>Snoep is ook wel goedkoper...tja en gezond...een appel kan ook...maar is wel duur. En ze willen overal uitdelen...bij voetbal enz....toch wel duur.</i> <i>Ik: En als we het hebben over een viering die er nog niets is. We gaan iets vieren, een feest, met een thema, wat zou die viering dan moet bevatten?</i> <i>Bij een viering in de klas zingen we altijd, we versieren de klas en enz. Wanneer is de viering geschikt, zodat ze er allemaal bij aanwezig kunnen zijn?</i> <i>Moeder 1:Het moet wel een thema hebben.</i> <i>H. mag geen carnaval vieren, zoals u weet, dus dat viert ze niet. Dat heeft met ons geloof te maken. Dus als je een feest geeft met eigen thema, dan zou alle kinderen meedoen. Dus geen specifiek feest, zoals carnaval en kerst.</i> <i>Bijvoorbeeld een zomerdag- feest, de zomer gaat beginnen. Dat is reden voor een feestje.</i> <i>Ik: dus het moet een thema hebben, zonder bepaalde geloofsovertuiging.</i> <i>Moeder 1: Ja zo. Het doel moet duidelijk en globaal zijn, zodat alle kinderen kunnen meedoen. Dat mis ik nu wel.</i> <i>Als ik naar mijn dochter zou kijken, zou H met geen enkel feest mee kunnen doen. Vanwege onze geloofsovertuiging. We vinden het niet zo erg dat ze kerst meeviert, in ons geloof is het meer van; Jezus is die dag niet geboren, we geloven wel in hem. Als we onze bijbel erbij pakken. We leren haar, denk eraan, het is niet de dag dat hij is geboren. We zorgen ervoor dat ze dat blijft onthouden. We vieren het wel, mag ook op school, maar het is niet de dag. We laten haar meedoen, anders vinden we dat sneu voor haar. En het is toch iets waar we in geloven.</i> <i>Een zomerfeest, dat zou ik...dat is heel leuk. Ik weet zeker dat ook de moslimkinderen meedoen en alles, iedereen. Dus voor degene die geloven en zonder geloof.</i> <i>Moeder: Ik vond de juffendag ook wel heel leuk!</i> <i>Ik: En wilt u betrokken worden bij de vieringen en zo ja, hoe dan? Helpen, of juist niet? Of organiseren, later misschien?</i>	Dieetwensen Rituelen, zingen, versieren Thema Thema zonder één bepaald geloof Seizoenen Thema zonder één bepaald geloof Erbij te horen Positief ouderbetrokkenheid
--	--

Moeder 1: Ik zou het wel willen, als ik het van tevoren weet. Het begin van het schooljaar. Als ik het ver van tevoren weet, dan kan ik er rekening mee houden. Lijkt me heel leuk, betrokken zijn. Ik: Wat zou dat toevoegen? Zou het een meerwaarde hebben, als u in de klas aanwezig bent? Moeder 1: Ja, vooral voor je eigen kind. Ja, zo van mijn moeder is betrokken en je kunt je kind een fijn gevoel geven. Zou een school dat moeten stimuleren? Ja hulp vragen, op een lijst laten invullen en in de nieuwsbrief zetten. Ik: Helder. Wilt u daar nog iets over zeggen? Moeder 2: Alleen blijft het dan jammer dat meestal dezelfde mensen zijn die terugkomen. Nu weet ik niet of dat de taal probleem voor sommigen is. Ik: Ja. Moeder 2: Dat ze het niet begrijpen of niet lezen. Ik: Ja het kan met de taalbarrière te maken te hebben. Als school kunnen we daar wel iets in betekenen. Moeder 2: Oké, dat is fijn. Moeder 1: Misschien de nieuwsbrief in een andere taal, Engels? Ik: Ja, ik weet dat ouders zelf daar al iets voor geregeld hebben, zodat ze op de hoogte blijven. Moeder 1: We denken dat veel van die ouders echt wel wil meehelpen...soms zie ik ze op het plein staan... dan staan ze zo alleen. Net alsof ze willen dat iemand met ze komt praten. De weinige keren dat ik er sta, probeer ik met ze te praten. Ik: Om betrokkenheid te tonen? Moeder 1: Ja, ja. Moeder 2: Ik probeer ook altijd wat meer mee te geven, als er geknutseld gaat worden. Ik zeg het ook wel vaker tegen die ouders als er knutselspullen meegenomen moeten worden... Laatste vraag: Wanneer zou u kind niet laten deelnemen aan een viering? Moeder 2: Hij mag aan alles meedoen Moeder 1: Eigenlijk mag ze ook overal aan meedoen, maar ze mag niet verkleed komen met carnaval. Ik vind dat dat gerespecteerd moet worden. Ik: Stel dat we een zomerfeest houden, dan mag ze wel verkleeden? Moeder: Jaaah, dan is ze helemaal verkleed, want het heet zomerfeest. Het heeft niks te maken met carnaval. Het wordt ook niet in de maand gevierd. Ik zou flink uitpakken, wat ze wil. Maar alleen omdat het een neutraal feest is. Dan denk ik, wauw, dit is mijn kans om H. te laten zien van ze wel dingen mag doen, alleen wij staan niet voor alles in. Dat vind ik dan mooi dat daar dan kans voor is. Ik: Wil je nog iets kwijt? Moeder 1: Een tip...zeg maar...een briefje van uzelf naar alle ouders sturen. Als er een feest zou komen... wat zou u dan willen? Alle	Welzijn ouder en kind vanwege betrokkenheid Taalbarrière Nederlandse leerling overal aan participeren Verkleed, met respect Neutraal feest Innovatief Ouderbetrokkenheid positief
---	--

antwoorden komen dan vanzelf. En van die antwoorden maak je dan zelfs iets leuks. Ik denk dat dan, dan wordt het iets heel leuks!

En u?

Moeder 2: hmmm...nee.

Ik: dan wil ik jullie beide hartelijk danken. Uiteraard worden alle antwoorden anoniem verwerkt.

Bijlage 8: Interview leerlingen

(April 2018)

Alle leerlingen uit de groep: Samenstelling: K: jongen is islamitisch en komt uit Somalië, A: jongen is islamitisch en komt uit Arabië, M: meisje uit Nederland, E: meisje uit Nederland uit gemengd huwelijk Moslim-Katholiek, T: Meisje uit Nederland, S: jongen uit Nederland, M: jongen islamitisch en komt uit Turkije, H: jongen islamitisch uit Syrië, L: meisje uit Nederland, A: jongen islamitisch uit Somalië. Rest van de leerlingen; zij hebben hun vinger opgestoken wanneer ze ergens mee instemden of niet mee instemden)

Interview	Open coderen
<i>Ik: Goede morgen, jullie weten waar we het vandaag over gaan hebben. Dat we samen op school een viering met een elkaar houden, zoals bijvoorbeeld een feestje. Een vieren waarin we allemaal aanwezig kunnen zijn en mogen laten zien wie je bent. Daar hebben we het al eens vaker over gehad. Vandaag mag je dat aan elkaar laten horen. Wie mag ik als eerste vragen: Wat doe je thuis als je aan het vieren bent? En zou je dat ook graag op school willen doen? Mag ik jou de beurt geven?</i> <i>K: Eigenlijk zou ik graag net als een Suikerfeest op school willen doen met lekker eten, en heel veel lol en veel praten, ja dat wil ik graag doen.</i> <i>Ik: Dus jij wil dingen van het Suikerfeest laten zien op school?</i> <i>K: Ja</i> <i>Ik: oké en wat doen jullie met het Suikerfeest?</i> <i>K: We eten lekkere hapjes, en nog meer eten, praten, lekker lol en we bidden. Na het bidden gaan we fijn spelen.</i> <i>Ik: Dus gezellig spelen en met elkaar kletsen zou je zo ook op school willen doen?</i> <i>K: Ja</i> <i>Ik: Oké, dankjewel iemand anders?</i> <i>A: Nou, uh, ik wil zo graag dat heel veel kinderen van mijn klas zeggen: "gefeliciteerd voor het Suikerfeest." Enne.... Ook een beetje meevieren.</i> <i>Ik: Dus zou dat aan je klas willen laten zien en erover willen vertellen. Trouwens, het Suikerfeest zit er bijna aan te komen hè.</i> <i>Ik: M, wil jij eens wat vertellen? Wij vieren ons feestje door heel veel kinderen uit te nodigen, mijn verjaardag, en dan gaan we lekkere dingen eten.</i> <i>Ik: Zou jij dat ook op school willen.</i> <i>M: Ja, en taart bakken!</i> <i>Ik: Wie, nog meer? Steek je vinger maar eens op:</i> <i>E: Als iemand jarig is eten we wel lekker veel taart. Dan zitten we allemaal aan een grote tafel en maken we grapjes naar elkaar.</i> <i>Ik: oké, dus taart, een grote tafel, veel lol en grapjes.</i> <i>Ik: Wil dat ook in de klas? Ja? (Knikt, instemmend)</i> <i>T: als je in groep 4 zit, mag ik ergens naar toe gaan.</i>	Rituelen Eten en plezier maken Kennismaken met andere culturen en respect tonen Vertellen over geloof Vieren met klasgenootjes Eten Iedereen Aan een grote tafel vieren

<i>Ik: oké, een soort uitstapje? Heb je voor dit jaar al een keuze gemaakt?</i> <i>T: naar het zwembad.</i> <i>Ik: heel leuk, ergens naar toe gaan.</i> <i>S: En ik wil mooie pakken aandoen.</i> <i>Ik: jij wilt jezelf verkleden, mooi maken? Dat doe je thuis ook?</i> <i>S: ja</i> <i>Ik: Wie vindt dat ook leuk? En wie zou dan iets willen laten zien wat thuis gebruikelijk is om aan te trekken bij een viering?</i> <i>Ik: steek je vinger maar eens op? Verkleden, mooi maken, hoe jij je wil laten zien. Wel 12 kinderen.</i> <i>Ik: En wie niet? 5 kinderen. De rest weet het nog niet dus...</i> <i>H: Juf, met de hele klas naar een speeltuin haha. Onder schooltijd!</i> <i>Ik: dan wordt het een schoolreisje. En als we op school aan het vieren zijn?</i> <i>H: dan graag een taart erbij!</i> <i>Ik: dat wil je graag?</i> <i>H: Ja, dat moet!</i> <i>Ik: Hoeveel kinderen zeggen, bij een viering hoort iets lekkers, zoals bijvoorbeeld een taart.</i> <i>Dat is bijna iedereen...</i> <i>M: Bij jou mag er niets lekkers bij? Mogen andere kinderen wel wat lekkers eten?</i> <i>En waarom hoeft het van jou niet.</i> <i>M: Bij ons is het gewoon anders...</i> <i>Ik: En als we ons eigen feestje maken?</i> <i>M: mmm, dat weet ik niet....</i> <i>Ik: denk je misschien dat het niet mag of?</i> <i>M: mmmmmmm, of weet je dat niet.</i> <i>M: nee, dat weet ik niet....</i> <i>Ik: oké, dankjewel</i> <i>Ik: Ga ik nog even door naar....</i> <i>H: Mij lijkt het leuk om met de hele klas te koken.</i> <i>Ik: Dus jij wil ook bij een viering zelf eten maken....</i> <i>H: Niet persé, ik hoop het wel.</i> <i>Ik: Hebben we nog iets meer nodig? Wat wil je zeggen? Elkaar een cadeautje geven</i> <i>Ik: elkaar een cadeautje geven??</i> <i>Ik: Dat wil eigenlijk ook iedereen...op 1 leerling na? Mag dat gemaakt zijn of zouden we dat moeten kopen?</i> <i>L: Ja, alle twee toch?</i> <i>Ik: Wie wil daar iets over zeggen. Iets maken of iets kopen. Wat een leuke ideeën!</i> <i>A: Ik zou met de hele klas, gewoon, buiten spelen, gewoon wat je zelf wil. In de klas iets leuks doen.</i> 2.En wat vinden we niet goed wanneer we aan het vieren zijn? Wat er hoort er allemaal niet bij?	Kleding Traditionele kleding Mooi maken Eten Eten voor iedereen Schending geloof Gezamenlijk Eten Cadeautjes één uitzondering cadeautjes geven
---	---

A: Ruzie maken, we moeten allemaal aardig zijn naar elkaar...ja dat hoort zo. M: Wij mogen niet alle snoepjes eten en niet alles eten. Dat weten de meeste kinderen niet... Dat mag niet van ons geloof... K: Wij hebben maar twee feestjes. Ik: En als we ons eigen feest maken, mag je dan wel vieren. M: Ik denk het wel, ja eigenlijk wel... Oké, dank jullie wel allemaal. Heel fijn. Ik ga de opname stopzetten...	Verdraagzaamheid geen ruzie Dieet wensen Neutraal feest mag wel, geen geloofsachtergrond
--	--

Bijlage 9: Interview directie

(Juni 2018)

Mening directie over de probleemstelling en mogelijke oplossingen. Past de viering binnen de schoolcultuur? De data dragen bij aan een antwoord op de hoofdvraag.

Interview	Open coderen
Ik: ik wil jullie alvast hartelijk danken voor jullie bereidheid en deelname aan dit interview. Ik heb al toegelicht waar het onderzoek over gaat. Namelijk het vieren. Hoe maakt de school haar neutrale identiteit zichtbaar? E: Vind ik meteen een moeilijke vraag. Je gaat zoeken wat betekent dat dan. In die zoektocht merk ik dat je eigenlijk niet verbonden wilt zijn aan een bepaalde religie of godsdienst of noem maar op. Dus je wilt alle kinderen de gelegenheid bieden om zelf die zoektocht aan te gaan. Je bekennt je niet aan een bepaald geloof, ook niet in de vieringen. Maar wat doe je dan wel? Je wilt kinderen inleiden in wat er in de maatschappij te koop is. Hoe laat je hen dan kennismaken met levensbeschouwingen of religie? Je wilt ze daar wel kennis mee laten maken. Dat vind ik dan wel een zoektocht voor alle kinderen van groep 1 tot en met groep 8. N: We zijn daar wel gesprekken over gestart. Rondom burgerschapsvorming en wereldoriëntatie. Als het gaat om wie willen we dan zijn? Het vraagt nog gesprek. Wat is dat dan, als je een neutrale identiteit hebt. We zijn stapsgewijs gestart met het team als het gaat over burgerschap. E: ook de vier kernwaarden spelen een rol, die zijn leidend. Wat betekent dit voor alle mensen die hier werken. Ik vind het ook een verschil voor de leerlingen van groep 1 tot en met 4. En dan de bovenbouw leerlingen. Dat is anders. De bovenbouw kun je laten kennismaken met vormen van levensbeschouwing en religie. Het jonge kind neemt veel meer aan van de juf, wat de juf zegt is waar. Is dat dan neutraal? Ik: ja, een ouder kind kan al beter reflecteren. Jonge kinderen hebben behoefte aan waardeoverdracht. En dat gaat meer daarna naar de oriëntatie. Ik: Als we het hebben over het samen vieren op school. Wat vinden jullie belangrijk bij het samen vieren? E: hele moeilijke vraag, omdat we natuurlijk nog niet een eenduidig beleid hebben en dan wat versta je onder samen vieren? Het gesprek te houden over samen vieren. En ook, wat vier je? Wat hebben wij het afgelopen jaar, hè, met kerst, dat diner dat we 's avonds hadden. Wat hebben we met elkaar gevierd? Vier je kerst, of vier je het met elkaar, het samen zijn met elkaar? Dat vind ik het wezenlijk verschil op een neutrale school. Ik: ik hoor jou denk ik wel zeggen dat je het samen moet doen? E: ja, zoveel mogelijk. Op het moment dat ouders ervoor kiezen dat de kinderen er niet hoeven te zijn, om welke reden dan ook. Dat doet dan eigenlijk afbreuk aan dat samen. Ik vraag me dan af. Moet je dan	Neutrale identiteit Kinderen mogen zich oriënteren Wereldoriëntatie en burgerschap Kernwaardes: Nieuwsgierigheid, verantwoordelijk, tolerantie en uniciteit. Kennismaken met andere culturen Nog zoekend in beleidsvorming Doel van de viering

[illegible]

iedereen wel bereiken. Op dit moment hebben we ook zo'n jong team. We staan echt aan het begin, aan wie we willen zijn als school. N: Ik denk wel dat de gesprekken wel wat opleveren. De ouders worden wel gehoord. We nemen daarin initiatief tijdens inloopmomenten. Het is een stap in de relatie die je met ouders aan wil gaan. Uitgangspunt vanuit onze school is daarin wel dat de communicatie transparant is. Ik: ja, dat lees je ook in de schoolgids. Nou, dit was het dan, dankjewel voor jullie tijd!	School toont initiatief naar ouders om relatie op te bouwen Transparante communicatie
---	---

Bijlage 10: Stappenplan viering

Gebaseerd op het stappenplan van Kersten (1998)

Stappenplan voor een geslaagde viering:

1. Waarom vieren? Welk doel hebben we?
2. Wat is het moment van vieren? Welke gelegenheid?
3. Bouwstenen voor een viering
 - a. Het thema/onderwerp
 - b. Een bindend verhaal
 - c. Een beeld of symbool
 - Extra aandachtspunt 1: verhouding verbale en muzische elementen
 - Extra aandachtspunt 2: inbreng van leerlingen en docenten
4. Werkvormen, beelden en symbolen
 - talloze beelden en symbolen
5. Voorwaarden, planning, evaluatie en verslaglegging

Bijlage 11: Aankondiging viering

(11 juni 2018)

11-06-2018

Onderwerp

Viering groep 4b

Inhoud

Beste ouders van groep 4b,

Alweer enkele weken geleden heb ik een aantal van u geïnterviewd vanwege mijn onderzoek voor mijn Masteropleiding. We zijn in gesprek gegaan over hoe een viering eruit kan zien, waarbij alle leerlingen aanwezig mogen zijn en daarbij rekening houden we met de levensbeschouwelijke achtergronden van uw familie.

Inmiddels hebben ook de kinderen hun behoeften uitgesproken en zijn we tot een leuke vorm gekomen. Het thema van de viering heet: Het **"Dit-zijn-wij-eindejaarsfeest"** en zal op donderdag 21 juni van 14.00-15.00u in de klas worden gehouden met de kinderen uit 4b.

In deze viering mogen de leerlingen laten zien wie ze zijn (de eigen identiteit) en sluiten we het jaar alvast een beetje symbolisch af. Ze mogen zich dan verkleden, maar dit hoeft niet. We zullen de klas feestelijk inrichten en volgens de kinderen horen daar ook lekkere hapjes bij.

Aankomende donderdag plaats ik nog een oproepje voor welke ouder er een hapje kan en wil maken en geef ik informatie over de laatste details. Dit hangt nog even af van de aanvullingen door de kinderen. Met vriendelijke groeten,

Juf Leonie

Bijlage 12: Feedback focusgroep (1) op ontwerp (14 juni 2018)

Vooraf heb ik met de klas over het thema gesproken en de leerlingen uit de groep hebben de viering een naam gegeven. Het is het "Dit-zijn-wij-eindejaarsfeest" geworden. Alle leerlingen waren op dat moment in de klas aanwezig.

Interview	Open coderen
Ik: Dankjewel, dat jullie hier bij mij aan tafel zitten. Jullie gaan meedenken hoe we volgende week gaan vieren. Dat hebben jullie al een keertje gedaan in een interview met de klas. Nu gaan we er in dit groepje even op door. Ik heb jullie wensen en behoeftes uitgewerkt. Vandaag gaan we daarop door. Jullie wilden allemaal rekening met elkaar houden en geen ruzie maken tijdens die viering. Hoe gaan we dat dan doen? 1: Als je iets met iemand doet, dat je dat dan rustig doet en rekening houdt met elkaar. 2: Sommige kinderen mogen iets niet eten, bepaalde dingen, en laten we die dingen dan ook niet meenemen, zoals varkensvlees en zo iets. Ik: Even naar het eten...dus geen varkensvlees en varkensgelatine, denk ook aan de snoepjes. Wat mag nog meer niet? 2: varkensvet, gelatine. Ik: Zijn kinderen ergens allergisch voor? Dan kan natuurlijk ook. Geen andere dingen dus, waar we rekening mee moeten houden. 3: We kunnen wel.... Kinderen maken het dan en zeggen het dan. 4: Ik weet niet waar dat varkensvlees in zit. Ik: Dat laat ik dan papa en mama nog weten. Waar letten we nog meer op? 5: M. en J. vechten vaak. Laten we die dan uit elkaar zetten, uit elkaar halen. 6: Dus we moeten dan zo gaan zitten, dat de kinderen die wel eens ruzie hebben niet bij elkaar. Ik: Zijn er nog andere oplossingen voor? 2: Laat ze iets spelen waar ze geen ruzie over maken. Ik: Dus we moeten iets organiseren waardoor we denken dat er geen ruzie van komt. 2: Sommigen maken ruzie over Pokémon kaarten... liever geen kaarten dan. Ik: Dus we doen geen Pokémon kaarten tijdens de viering. 2: jaaah, ja, we willen dan gewoon blij zijn. Niet echt zo van mopper de mopper. 6: Dat we dan zelf ook kiezen naast wie we gaan zitten. 5: M en J dan uit elkaar. 2: Enne, die hele dag. Geen voetbal, want als er gevoetbald wordt maken ze toch ruzie. Ik: Iedereen mag laten zien wie hij is...in ons dit-zijn -wij feest. Hoe laten we dat zien?	Rekening houden met elkaar Regels eten Ouders informeren Geen ruzie De viering zo inrichten dat er geen ruzie komt Geen zaken waar ruzie van kan komen

3:Dat je iets aantrekt wat met je geloof heeft te maken. 1:Dus verkleden? Dat met je geloof te maken heeft. 4:En als je geen geloof hebt, dan gewoon verkleden. Ik: En wat voor verkleding? Mooi of zoals met carnaval? Het gaat om het wie ben ik feest. Dus dan moet je je niet verkleden als iemand anders. Dus geen dierenpak toch? Dus iets aantrekken wat met geloof te maken heeft, of feestelijk kleren zeggen jullie? Allen: Ja Ik: Nemen we nog iets mee? Iets van thuis? Om te laten zien wie jij bent, of hoeft dat niet? 7:ja, foto's van ons Suikerfeest en wat ik thuis speel. 2:Jah, ik wil een Salat, dat is een soort van kleed waar je op gaat bidden. Een mat een kleed. Ik: Neem je die mee? Ja? Ik: Ook muziek? We hebben in het begin van het schooljaar 'iedereen is anders' gezongen. Dit weer draaien? Nee. 2:We kunnen ook liedjes van het geloof draaien. 7:Ik heb nog een goed idee. Een modeshow, feestelijke tafels maken, liedjes, modeshow. 3:wat ik bij de kerk aandoe. 8:en als je geen geloof hebt. Wat dan? Ik: dan gewoon kleren die jij zelf mooi vindt. Feestkleren. 8: Een jurkje met twee bandjes aan de bovenkant met een knoopje. Een mooie feestjurk. Ik: taart, daar hadden jullie het ook over .Zal ik voor de taart zorgen? Allen: Nee! 3: ik wil een slagroomtaart maken 2: en mijn moeder een Somalische taart! Ik: Oké, kan jouw moeder dat? Ik wil dan een taart voor kinderen die gewoon normaal zijn. 1: mijn moeder een Arabische taart. 2: En hete Samboes. Hapjes uit Somalië. Met peper en malet(?). 1: Maar ook avondeten. 2:Wie kan Samboes maken? Is lekker. 5:Dat ken ik niet. Ik: Ook Nederlandse hapjes? We vieren het van 14.00u-15.00u. 8: Fruitpiesjes? Dat doen we altijd bij mij thuis. Ik: is goed! 4:pannenkoeken ofzo, dat we ook bij Nederlandse feestjes doen. Ik: Dit zal wel genoeg zijn, de ruimte waarin we het vieren? En jullie hebben al eens gezegd dat er versierd moet worden. 2: Ja slingers met landen, waar we allemaal vandaan komen. Soort van vlaggen... (Kinderen denken mee over alle landen) Ik: Het word dan een slinger met vlaggen van het land. Ik: Wat wil je in de viering over jezelf vertellen of laten zien. 6:Mijn hobby voetbal!	Verkleiden Identiteit Identiteit Rituelen Identiteit Eten en drinken Eten en identiteit Eten, tradities Versieren
---	--

1: Je mag over je geloof praten. Over je liefste mensen praten...Je mag over je familie vertellen 2: En hoe je leeft en wat je doet in je vrije tijd. 1: Vertellen over een ander persoon, zodat hij zich blij voelt. 3: Dus praten met elkaar en dat van de ander in de klas vertellen 1: Dat kun je doen voor je god, over je god vertellen 2: Muziekje opzetten, fitlalala! 7: Nee, kaartjes voor elkaar maken! Met een complimentje erop. 2: En dan in een cake stoppen.Net als in China! Ik: komen we bij de cadeautjes. ...daar hebben we het in de klas al eens over hebben. Je pakt dus het cadeautje thuis in en neemt het mee naar school. En stopt het in de grabbelton. 5:Moest dat? Ik: Nee, hoeft niet. Ik zorg dat er genoeg cadeautjes zijn. Ik ga alles op papier zetten en dan zijn we voorbereid. Ik leg het morgen precies uit in de klas wat we doen. Ik: Na het omkleden, waar starten we mee? 2:Zetten we een muziekje op en praten we met elkaar, doen we aan een grote tafel. Met ranja. Ik weet een leuk muziekje! 1:juf, ook ranja. 5:daarna vertellen in de klas wat we weten van elkaar. Ik: Moet er ook nog gespeeld worden? 6: Ja gewoon buitenspelen. Skateborden en zo. Hoort het bij een viering. Ja buitenspelen en spelletjes van thuis meenemen. 3: Of als je niet naar buiten wil...dan worden je kleren vies. Ik: Het moet wel samen kunnen? Ik: Het is even genoeg zo. Ik ga het voor jullie uitwerken. Dan weten we wat we gaan doen. En ik vertel dat morgen in de klas. Dan hebben we nog een hele week om ons voor te bereiden.	Identiteit Luisteren naar elkaar Complimenten naar elkaar, acceptatie Cadeautjes Samen Spelletjes
---	--

Identiteit
Luisteren naar elkaar
Complimenten naar elkaar, acceptatie
Cadeautjes
Samen
Spelletjes

Bijlage 13: Informatie ouders omtrent viering (15 juni 2018)

Viering groep 4b

In het kader van het onderzoek van juf Leonie vieren de kinderen van groep 4b donderdag 21 juni van 14.00-15.00u het 'dit-zijn-wij-eindejaarsfeest'. Deze viering staat in het teken van de eigen identiteit, de eigen cultuur. De kinderen hebben de viering samen met de leerkracht bedacht.

-De leerlingen mogen zich verkleden voor dit feest. Ze mogen hun kleren ook in een tasje meenemen en dat ze zich vooraf omkleden. Denk hierbij aan feestkleding, maar een voetbaltenuue, kleding van een bijzondere hobby, of kleding van een bepaald geloof mag natuurlijk ook. Iedereen mag zich laten zien op de manier zoals hij of zij dat wil.

-Een drietal ouders zullen voor deze viering iets lekkers bakken in de vorm van een taart/ en of cup cake. Wanneer uw kind ook iets lekkers wil meenemen mag dit. Beperk het aantal tot 5 á 6 stuks.

We houden hierbij allemaal rekening met elkaar en denken na over welke ingrediënten het bevat. Let daarbij op dat het bijvoorbeeld geen varkensvlees, gelatine etc bevat.

-De kinderen hebben aangegeven dat er bij een feest ook cadeautjes horen. Hiervoor willen ze kleine dingetjes van thuis meenemen die ze niet meer gebruiken en dit aan een ander gunnen. Denk hierbij aan een stuiterbal, pen of iets anders kleins. En enkele leerlingen wilden graag iets maken. Ze pakken dit thuis in als een echt verrassinkje en stoppen dit in de grabbelton in de klas. Tijdens de viering mogen alle kinderen hier iets uithalen.

-Vandaag zijn we in de klas al gestart met de voorbereidingen en we hebben er ontzettend veel zin in. Ik hoop u voldoende geïnformeerd te hebben en voor vragen hoor ik graag van u.

Groetjes juf Leonie

Bijlage 14: Feedback focusgroep (2) op uitvoering

(22 juni 2018)

Ontwerp uitgevoerd op donderdag 21 juni van 14.00-15.00

Data formatieve evaluatie feedback

Interview
Ik: Jongens en meisjes daar zijn we weer. Gisteren hebben we onze viering gehouden waar we allemaal bij waren. Daar gaan we vandaag over praten. Wat ging er allemaal goed en als we het nog eens gaan doen, wat zouden we dan anders willen. Uhm, mag ik jou als eerste vragen? 2: Ik vond het eigenlijk heel leuk om te zien wie iedereen is. Wat hij gelooft, wat hij eet, wat zijn hobby is. Dat vond ik een beetje leuk om te weten. Ik weet niet van iedereen alles. Maar van sommigen wel. Ik: en jij? 5: Ik vond het feestje wel leuk, met lekkere hapjes. Ik: en jij? 4: leuk en iedereen gewoon bij elkaar. Dit keer mocht jij dan ook meedoen. Er was niets verkeerd aan. Dat hadden we van tevoren al gezegd. 8: Het was gewoon leuk. 6: Ik vond het leuk om tijdens het eten en drinken dat je mocht kletsen. Ik zat naast twee goede vrienden. Ik: wat ben je te weten gekomen. 6: ja, hun hobby's, hun thuis en dat was nieuw voor mij. Ik: en jij? 3: gerechten, wat uit een ander land komen, gewoon alles proberen. Het was superlekker, je kon een hapje nemen, je kon praten, je kon bij je vrienden zitten, allemaal bij elkaar. Je kon drinken. Eigenlijk alles doen. Allemaal verschillende mensen. Ik: En de grabbelton, de versieringen? Niet erg dat de cadeautjes niet nieuw waren? 7: nee niet erg, leuk dat het ingepakt zat. 3: Leuk dat we hapjes en gebakjes kregen. 8: En leuk dat ik mijn kleren mocht laten zien. 4: ik vond alles leuk. De grabbelton was het leukst. Ik: En de complimentenkaartjes...moet dat de volgende keer weer? Of wat kan er de volgende keer beter? (Kinderen door elkaar) hmmm, weet niet zo goed. 2: Het zou eigenlijk met de hele school gevierd moeten worden. Niet ons enige klasje. Ik ken nog niet iedereen. Ik wil weten wat hun geloof en hobby is. 3: Ja dan ook nog met een springkussen! 5: Sommige kinderen hadden toch iets meegenomen dat verboden was. Zoals de Pokémon kaarten. Ik: is er ruzie om geweest? Is er ruzie over gekomen? 5: nee. Ze mochten ook niet in de grabbelton en hebben we ook niet gedaan. 6: meer versiering de volgende keer zoals confetti! Een watergevecht? Haha, dat kan niet. 3: het thema, hadden we ook nog buiten kunnen dun. Ik: Hadden we het langer moeten laten duren? 3: hmmm...het ligt eraan.

4: misschien nog een film kijken.

Ik: in het thema? Wat voor film?

4: een wij film?

Ik: kennen we die?

3: Over die mieren!? die laten zien wie ze echt zijn.

4: O ja, luizenleven!

3: luizenleven gaat eigenlijk over een mier, die vindt dingen uit. Die mensen in die film kunnen dan gemeen doen. In de film laat hij zien wie hij is.

5: Er is geen ruzie geweest als ik zelf denk. Er zijn twee hapjes die niet mochten. Met die gelatine.

2: De aardbeientaart had ik niet verwacht, maar was wel heel lekker.

Ik: Dat moeten we de volgende keer nog beter kenbaar maken.

6: Eén ding vond ik best wel pittig. Dat was wel pittig, dat was uhhh, uhhh

3: Samboes!

Ik: Dankjewel voor dit gesprek.

4: De Pokémon kaarten moeten we gewoon thuislaten...